

CSONKARÉTI KÁROLY

Hadihajótípusok a Császári és Királyi Haditengerészetben

A Habsburg, Árpád és Babenberg csatahajók

A Budapest-osztályú csatahajók megépítése után módjában állt a haditengerészetnek három nagy, erős, az óccánokra is alkalmas csatahajót építtetnie, melyek a Habsburg, Árpád és Babenberg nevet kapták.

Építési idejük:

Habsburg *Árpád* *Babenberg*

Gerincfektetés

99. III. 13. 99. VI. 10. 01. I. 19.

Vízrebocsátás

00. IX. 9. 01. IX. 11. 02. X. 4.

Szolgálatba állítás

02. XII. 31. 03. VI. 15. 04. IV. 15.

Mindhármat a Stabilimento Tecnico, Triestino építette.

Építési költségük:

Habsburg 17 256 833 korona,
 Árpád 17 592 989 korona,
 Babenberg 18 848 916 korona volt.

Mindhárom csatahajó azonos tervek alapján épült. Legfontosabb jellemző adataik az alábbiak:

Vízkiiszorítás: 8363,8 tonna; teljesen felszerelve 8964,2 tonna;

Hajtóerő: 16 Belleville-kazán, 2 álló négyhengeres, háromszoros expanziós gőzgép; 2 csavar 4876 mm-es átmérővel; 11 900 LE; maximum: 13 340 LE; tárolható szénmenyiség 800 tonna;

Akciórádiusz: 3 600 mérföld 12 mérföldes sebesség mellett;

Sebesség: 19,63 mérföld óránként;

Hosszúság: függélyek között 107,6 m, teljes hosszúság: 114,5 m;

Szélesség: 21,2 m, merülés 7,4 m;

Páncélvastagság: övpáncél 180–200 mm, lövegtornyoknál 210–280 mm, fedélzet 40 mm, parancsnoki torony 200 mm;

Fegyverzet: 3–24/H 40, elöl ikertorony, hátul szőlóban; 12–15/H 40; 10–7/H 48; 2–7/H 18 partraszálló löveg; 6–4,7/H 44; 2–4,7/H 35; 2–45 cm-es torpedó oldalt, a vízszint alatt;

Fényszóró: hat 60 cm-es; két 35 cm-es; átépítés után (1911) kapott még egy 60 cm-es fényszórót, az Árpád szintén; a Babenberg nem építették át.

Személyzet: 32 tisz, 606 főnyi legénység.

* * *

1903-tól a Habsburg volt a hajóraj zászlóshajója. 1907–1910 között a tartalék hajórajba került. 1911-ben átépítették. 1912-ben a 2. hajóraj zászlóshajója, 1914–1918 között a IV. csatahajó-osztály zászlóshajójaként vett részt a háborúban. Az Árpád szolgálatba helyezése után 1911-ig, amikor korszerűsítették, tagja volt a hajórajnak, 1918-ig vett részt a háborúban, 1918-ban iskolahajóként szolgált. A Babenberg is részt vett a hajóraj megmozdulásaiban testvérhajóival együtt, 1918-ban lakóhajó lett. Részvételükről a hadműveletekben a következő vállalkozás ismertetésénél számolunk be.

Néhány órával Olaszország hadüzenete után – amely 1915. május 23-án, pünkösd vasárnapján, 15 óra 30 perckor történt –, a cs. és kir. hajóhad megmozdult. Olyan hadműveletet hajtott végre, amely nemcsak a Monarchia legnagyobb flottaakciója volt, hanem a tengeri háborúk történetében is

számottevő helyet foglal el. A vállalkozásban négy csatahajó-osztály vett részt és a támadás váratlanságával éppen a hadat üzenő felet lepte meg a legjobban. A legnagyobb eredmény azonban a kiváltott hatás volt: a hajóágyúk szétlőtték azt az Olaszország keleti partján futó észak-déli vasútvonalat, amelynek segítségével akarták a frontra szállítani az olasz hadsereget, s ezért csak néhány héttel a tervezettnél később indíthaták átütőnek szánt offenzívájukat Görz (Gorizia) irányába. Közben azonban a Monarchia hadvezetősége időt nyert erői átcsoportosítására, amelyek az Isonzó bal partján eredményesen fogták föl az olasz rohamot.

A hajóhad május 23-án a következő csoportokban futott ki: 19 órakor a felderítő csoport hagyta el Pólát (*Saida, Szigetvár, Balaton, Triglaw*). Fél órával később a hajóhad parancsnoka átköltözött a Habsburg csatahajóra, amely az egész kifutó flotta élén haladt. Haus tengernagy azért szállt át erre, mert személyesen akarta irányítani a hadműveletet. Márpedig a manőverező kötelékben a parancsnok mindig az élen van, de az aknaveszély miatt nem akarta az I. csatahajó-osztály vadonatúj egységeit kockáztatni.

Haus admirális átköltözése után a hajók 20 óra körül elhagyták horgonyzóhelyüket. A parti vizeket maguk mögött tudván két irányban folytatták útjukat. A *Sankt Georg* és a *Novara* északnyugati irányban futott, míg a csatahajókból álló zöm először dél-délkelet felé tartott, majd Promontore után 5 mérfölddel átfordult dél-délnyugatnak, ahol csatlakozott hozzá a *Saida*-csoport.

Haus flottaparancsnok közvetlen vezetése alatt álló kötelék a következőképpen rendeződött alakzatba: elől a Csikós romboló haladt. Őt követte 20 torpedónaszád, amelyek közrefogták a csatahajókat. Az élen a Habsburg vezette 2. hajóraj IV. csatahajó-osztálya haladt nyomdokvonalban, mögöttük a Babenberggel. Mögöttük a III. csatahajó-osztály következett: az *Erzherzog Karl*,

az *Erzherzog Friedrich* és az *Erzherzog Ferdinand Max*. A menetet az I. hajóraj I. és II. csatahajó-osztálya zárta: a *Viribus Unitis*, a *Prinz Eugen* és a *Tegetthoff*. Őket követte az *Erzherzog Franz Ferdinand*, majd a *Radetzky* és a *Zrínyi*.

A Csikósokon kívül a *Velebit*, a *Réka* és a *Dinara* kísérte az Ancona felé hajózó köteléket.

Ancona előtt 25 mérfölddel a kötelék szétvált. Először a Radetzky, majd a *Saida* és a Szigetvár, később a Zrínyi tért át más-más irányba megfelelő torpedónaszád és torpedóromboló kísérettel.

Az Ancona elé érkező rombolók és torpedónaszádok akna után kutatva átfésülték az egész parti sávot, majd a kikötőbe hatolva torpedókkal elsüllyesztettek egy gőzhajót, lőtték a mólót, a petróleumkikötőt, a laktanyát, a vasútvonalat és a Ciantiare Liguro Anconitano Műveket. Az olaszok gépfegyvertüze hatástalan maradt.

Miután az aknakeresők jelentették, hogy nem találtak aknát, a zöm május 24-én 3 óra 40 perckor a parttól mintegy 3000 méterre, a partvonallal párhuzamosan futva tüzelőállást vett föl, majd 4 óra 4 perckor a Habsburg kiadta a tűzparancsot. Az előre egyeztetett célpontokat a következő hajók vették tűz alá:

A Habsburg a kikötő Carlo Cipelli ütegeit, a vasútállomást és a S. Stefano katonai tábort lőtte. A Babenberg a villanyáramközpontot, az Árpád három kaszárnyát, a katonai állomásparancsnokság épületét, a gázműveket, a vízvezetéket és a víztornyot árasztotta el tűzzel. A III. csatahajó-osztály tagjai a kis északi laktanyát, a rádióállomást és a kikötői ütegeket, a déli laktanyát és gyártelepet, az Enrico Cialdini üteget és a harmadik kaszárnyát, valamint a kikötőben horgonyzó hadihajókat lőtte. Az I. csatahajó-osztály, valamint a II. csatahajó-osztályból a zömnél maradt Erzherzog Franz Ferdinand a visszatüzelő olasz ütegeket és

különösen az Alfredo Savio, valamint a Montagnola Chiesa ütegállásokat, valamint a világítótornyot lőtte szét. Időközben három tengerészeti repülőgép is megérkezett a csatahajók támogatására és védelmére, valamint ledobtak néhány bombát.

Az olasz ellenállás igen gyenge volt, nem számoltak ilyen gyors és nagy támadással. 5 óra körül csak egy léghajó jelent meg Ancona előtt, a Citta Di Ferrara, amelyet a Habsburg, az Árpád és a Tegetthoff, valamint a három repülőgép vett tűz alá. A léghajó a szárazföld felé menekült.

Hajnali 5 óra 30 perckor az 1. és 2. csatahajó-osztály beszüntette a tüzet, és visszafordulva megindult Póla felé.

Az Ancona elleni támadás hatalmas károkat okozott. A távközlési berendezések szétrombolása miatt Anconának megszakadt az összeköttetése a külvilággal, és nem tudott kellő időben jelentést tenni a támadásról, s nem hívhatott segítséget. A támadás következtében – az anyagi károkat nem számítva – 68-an meghaltak, 150 volt az olasz sebesültek száma. A kikötőben állomásozó *Argonauta* tengeralattjárót riadóztatták, de a nagy kapkodásban ráfutott a saját barikádjára. Elsüllyedt a *Citta Di Tripoli* segédcirkáló, a *Barbara* tehergőzös és egy német gőzhajó, a *Lenmos*.

Saját veszteség Anconánál nem volt, az Anconát támadó csatahajók és kísérőegységeik sértetlenül érkeztek vissza támaszpontjukra.

A Sankt Georg páncélos cirkáló

A Sankt Georg a flotta harmadik, egyben utoljára épített páncélos cirkálója. A Novara mellett ez a másik legismertebb hadihajó Magyarországon. Neve összeforrott a catarói matrózlázadással.

A páncélos cirkáló legfontosabb adatai az alábbiak:

Épült a Cs. és Kir. Tengerészeti Szentár (Arzenál) hajóépítő műhelyében, Pólában.

Gerincfektetés: 1901. III. 11.

Vízrebocsátás: 1903. II. 8.

Szolgálatba állítás: 1905. VII. 27.

Vízkeszoritás: 7406 tonna, teljesen felszerelve 8199 tonna.

Hajtóerő: 12 Yarrow–WR kazán, 2 négyhengeres, háromszoros expanziós gőzgép, 14 860 LE, 2 háromszárnyú csavar 4880 mm-es átmérővel;

Sebesség: 22,0 mérföld óránként, tárolható szénmennyiség 1103,4 tonna kőszén vagy 908,8 tonna brikett;

Hosszúság: függvények között: 117 m, teljes hosszúság 124,3 m;

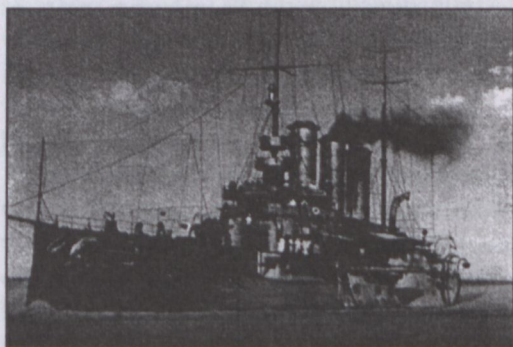
Szélesség: 19,012 m, merülés elől 5,77 m, hátul 6.87 m, teljesen feltöltve elől 6,25 m, hátul 7,41 m;

Páncélvastagság: övpáncél 210 mm, alul 165 mm, fedélzet 2×30 mm elől, 2×18 mm középen, 45 mm hátul, a 24 cm-es lövegtornyoknál 210 mm;

Fegyverzet: 2–24/H 40; 5–19/H 42; 3–15/H 40; 9–7/H 45; 2–7/H 18 a gőzbárkára; 8–4,7/H 44 gyorstüzelő; 2–4,7/H 33 gyorstüzelő, 2–0,8 géppuska; 2–45 cm átmérőjű torpedóvető készülék, víz alatt; 1916-ban kapott még két 1–7/H 50 légvédelmi ágyút,

Összes költsége (ára) fegyverzettel, lőszerrel együtt 18 077 945 koronát tett ki;

Fényszóró: hat 60 cm átmérőjű;

SANKT GEORG PÁNCÉLOS CIRKÁLÓ

Személyzet: 32 tiszt, 589 főnyi legénység (békelétszám).

* * *

A páncélos cirkálót nyomban, amint elkészült, beosztották a szolgálatban álló hajórajba, és annak kötelékében vett részt a Levantén, a nemzetközi flottatüntetésben. 1906-ban a Földközi-tengeren cirkált. 1907. március 26-án az Aspern cirkálóval Észak-Amerikába ment. Április 25-től május 14-ig Hampton Roadsban tartózkodott, nemzetközi haditengerészeti versenyeken. Május 18-tól június 6-áig New Yorkban állomásozott, majd visszatért Hampton Roadsba, ahol részt vett egy nemzetközi flottaparádén, majd visszatért Pólába, ahol július 10-én vetett horgonyt. 1908-tól 1918-ig a Sankt Georg volt a cirkálóflotta zászlóshajója, fedélzetén lakott a cirkálóflotta parancsnoka és az egész törzs. A háború alatt többször futott ki különböző vállalkozásokra harcfelelővel, valamint ez a hajó volt 1918-ban a matrózfelkelés vezérhajója is. Mindezekről az alábbiakban fogunk részletesen beszámolni.

Nem az 1905-ben zajlott nemzetközi flottatüntetés volt az első, amelyben a cs. és kir. haditengerészet egységei részt vettek. 1897-ben például Görögországot kellett nemzetközi kötelezettségeinek teljesítésére rábírní, illetve rákényszeríteni arra, hogy hagyjon fel a nemzetiségek és vallási kisebbségek üldözésével. 1897 februárjában Nagy-Britannia 14 csatahajót és 7 cirkálót, Franciaország egy csatahajót és szintén hét cirkálót, Olaszország 7 cirkálót s 6 csatahajót, Oroszország egy csatahajót és 4 cirkálót, míg Ausztria-Magyarország 2 csatahajót és 4 cirkálót irányított Kréta partjaihoz. A nemzetközi hajóhad feletti parancsnokságot az olasz Canevaro tengernagyra ruházták. A szigeten dúló véres harcok miatt a törökök és a görögök egyaránt a biztonságot nyújtó hajókon kerestek és találtak menedéket. Bár

a nagyhatalmak 100-100 tengerészt tettek partra a három kikötővárosban s időnként a hajóágyúk is beleszóltak a harcba, a rendet nem sikerült helyreállítani, s hamarosan kirobbant a formális háború is Törökország és Görögország között. Ilyen előzmények között következett el az 1905-ös flottatüntetés.

Lovag Siemuszwa-Pietruski ellentengernagynak szeptember 27-i váratlan halála után lovag Jedina Lipót ellentengernagy vette át a hajóraj feletti parancsnokságot. A gyakorlatok ebben az összeállításban folytatódtak november 15-éig. Ekkor fontos események következtek be a cs. és kir. haditengerészet, valamint a többi nagy európai flotta történetében.

A generálisok, admirálisok, és külügyminiszterek esztendejében, 1905-ben, miközben dörögtek a frontokon és a tengereken az ágyúk, a diplomácia mindent elkövetett, hogy megszülessen a Távol-Keleten a béke, elcsituljanak a forradalmi megmozdulások és a Balkánon is megszülessen végre a népek-nemzetek önrendelkezése. Ám hiába volt minden erőfeszítés. A törökökkel szemben a nagyhatalmak diplomáciája kudarcot vallott. II. Abdul Hamid szultán, ígéretei ellenére, nem engedte be országába azokat, akiknek a reformok végrehajtását kellett volna ellenőrizniük. A türelemnek és hiszékenységnek is van határa. Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország, Olaszország és Ausztria-Magyarország kormányai elhatározták, hogy flottatüntetéssel szorítják rá a portát a követelések – a müzstegi egyezményben foglaltak – teljesítésére. Minden említett ország két-két hadihajóból álló csoportot küldött tehát Pireuszba. Így november 15-én a Sankt Georg páncélos cirkáló és a Szigetvár cirkáló kiváltak a hajóraj kötelékéből és a közben ellentengernaggyá előléptetett Ripper Gyula altengernagy vezénylete alatt november 18-án elindultak Levantéra, ahol november 22-én, Pireuszban egyesül-

tek a többi hajóval. A flottademonstrációt alkotó egész hajóhad parancsnokává Ripper Gyula altengernagyot jelölték ki, következésképpen az egész demonstráció vezérhajója a Sankt Georg lett. A hajóhad november 25-én továbbindult Mütilénébe, ahol a következő napon csapatokat tett partra, megszállta a török távirda- és vámhivatalt, és zár alá vette a vámjövédékeket. A Mütilénébe kihajózott nemzetközi tengerészlegénység-osztagok parancsnokává Ripper altengernagy Horthy Miklós sorhajóhadnagyot jelölte ki, akinek ezt a beosztását a többi hajóparancsnok elfogadta. A partraszállást a brit *Lancaster* páncélos cirkáló első tisztje vezényelte. Mellette Horthy töltötte be a partmester és a tolmács feladatát. Miután a szultán erre föl sem engedett, újabb tengerész legénységet hajóztak ki december 5-én Lemnosban, ahol hasonlóan jártak el, mint Mütilénében.

Ezek a lépések végre jobb belátásra indították a török kormányt, és a Porta teljesítette a nagyhatalmak minden követelését. Ezután december 17-én Lemnosból, majd december 18-án Mütilénéből is visszavonták a nemzetközi megszálló csapatokat. Beszüntették a vám- és távirдахивatalok megszállását. A nemzetközi hajóhad feloszlott. A Sankt Georg a Szigetvár kíséretében Pireuszba ment, ahol a görög király kihallgatáson fogadta az altengernagyot. A két hajó december 19-én felvonta horgonyt és december 22-én befutott a honi kikötőjébe, Pólába. Másnap csatlakoztak a hajórajhoz, amely azonban már az év végéig nem futott ki. A tengerészek – akik éppen nem álltak szolgálatban –, otthon tölthették a karácsonyi ünnepeket.

A cs. és kir. hajóhad működése az utolsó békeévben

Az év elején a politikai helyzet miatt majdnem az egész flottát felszerelték. (A

továbbiakat a haditengerészet évenként kiadott jelentéséből idézzük:)

„... Az I. cirkáló flottilla a cattarói öbölben tartózkodott, az *Aspern* cirkáló Gravosában, a *Kaiserin Elisabeth* cirkáló pedig Spalatóban állomásozott, a többi felszerelt hajó az isztriai partok mentén volt összevonva. Ebben az időszakban a legénység alapos kiképzést kapott. Különösen a partraszállást, a torpedónaszádok elleni védekezést és torpedóvetést gyakorolták... Február 17-én a *Kaiserin und Konigin Maria Theresia* páncélos cirkálót a Kaiserin Elisabeth cirkálóval a levantei vizekre vezényelték a balkáni háború miatt veszélyeztetett államérdekek és osztrák–magyar állampolgárok védelmére.

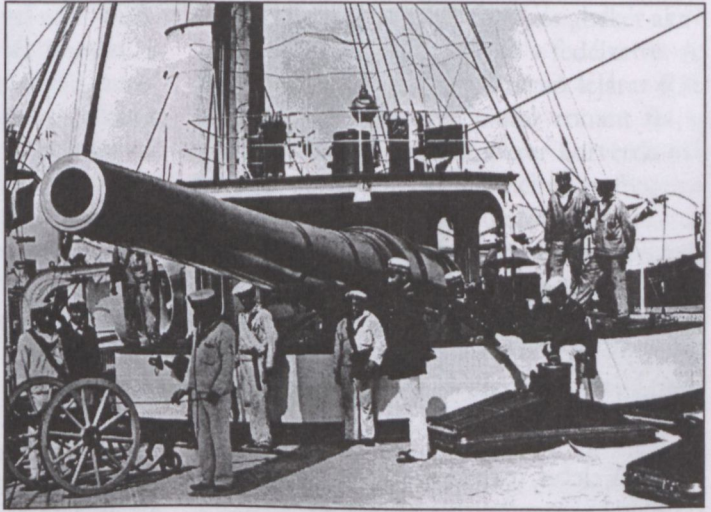
A IV. csatahajó-osztály (*Monarch*, Wien, Budapest) március 10-én kilépett a hajórajból. A Wient leszerelték, a Monarch a sebencíói altisztképző iskolához került, a Budapestet pedig beosztották iskolahajónak a fiumei Haditengerészeti Akadémiához. Az I. csatahajó-osztály és az I. cirkáló flottilla, valamint egy páncélos cirkáló kilenc torpedóromboló és naszád kíséretében a Cattaroi-öbölben vetettek horgonyt, majd néhány nap múlva – április 2-án – kifutottak, hogy részt vegyenek a Montenegró elleni nemzetközi flottatüntetésben...”

A flottatüntetés háttéréhez tudni kell, hogy a Monarchia részlegesen mozgósította hadseregét és flottáját, mert miután Törökország az Olaszország elleni háborúban elveszítette afrikai területeit, a balkáni nemzetek levonták a következtetést: a Porta képtelen megvédeni magát, tehát elérkezett az idő arra, hogy lerázzák az oszmán igit. 1912 márciusában Szerbia és a Bulgária katonai egyezményt kötött, amelyhez Görögország és Montenegró is csatlakozott, s 1912. október 8-án Montenegró megindította a hadműveleteket, amelybe a többiek is bekapcsolódtak. Minden fronton győztek, a szerb és montenegrói csapatok albán területen kijutottak az Adriára. Ez Olaszor-

szág és a Monarchia érdekeit egyaránt sértette, s a nagyhatalmak is a háború kitörése előtti status quo-ban voltak érdekelték. Szerbia és Montenegró azonban ragaszkodott területi gyarapodásához. A helyzet rendkívül feszültté vált, a Monarchia és erre föl Oroszország is mozgósított. A feszültség enyhítésére Londonban konferencia ült össze, ahol a 1913 februárjában Oroszország és a Monarchia megegyeztek, hogy Szerbia nem kapja meg az adriai kijáratot. Visszaparancsolták tehát Szerbiát az Adriáról, és elhatározták a független Albánia létrehozását. A határokon azonban nem tudtak megegyezni. A török helyőrség szilárdan tartotta magát Szkutariban, s Szerbia sem mondott le a megszállt albán területekről. 1913. március 11-én azután a nagyhatalmak végre megállapodtak Albánia határaitban. Szkutari ostroma azonban folytatódott, noha az Albánia része lett volna. Ezért rendelték el a nagyhatalmak a nemzetközi flottatüntetését.

Az osztrák–magyar hajóhad egy része éppen Dalmácia előtt manőverezett, így az Erzherzog Franz Ferdinand, Radetzky és Zrínyi csatahajók, az Aspern cirkáló és két torpedónaszád 1913. április 2-án horgonyt vetett Antivari előtt. Másnap a Bojana folyó torkolatához hajóztak. A többi állam hajói közül ugyancsen a napon ért oda az olasz *Admiraglio Di Saint Bon* és a *Francesco Ferruccio* és a német *Breslau* cirkáló. Április 5-én a brit *VII. Edward* csatahajó Burney altengernagy parancsnoksága alatt, valamint az *Edgar Quinet* francia páncélos cirkáló, majd 6-án a brit *Dartmouth* cirkáló érkezett meg.

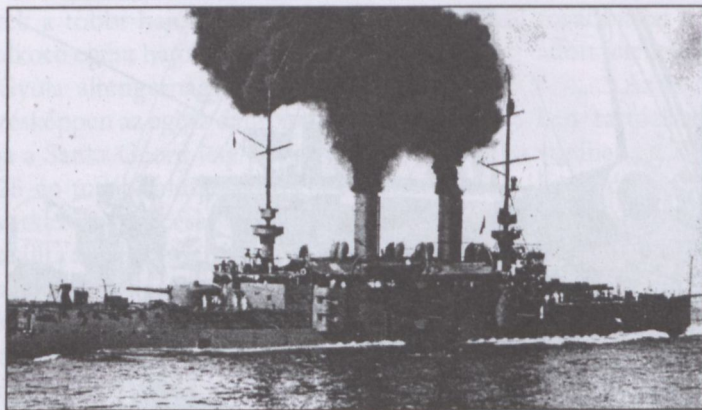
Szkutari április 23-án kapitulált, és a

A KRONPRINZ ERZHERZOG RUDOLF 20,5 MM-ES LÖVEGE

montenegrói csapatok bevonultak oda. A hajógyúk fenyegető közelségének hatására azonban a montenegróiak feladták Szkutarit és átadták a tengernagyi tanácsnak. A partra tett tengerészek a következőképpen oszlottak meg: Ausztria–Magyarország adott 299 főt, Németország 109 főt, Olaszország 243 főt, Nagy-Britannia 388 főt és Franciaország 216 főt.

1913. május 30-án azután Londonban megkötötték az ún. „első Balkán-háborút” lezáró békeszerződést. 1913. június 29-én azonban kirobbant a „második Balkán-háború”, amely rendkívül véres, ám rövid volt: már augusztus 10-én megkötötték Bukarestben a békét, amely megerősítette Albánia határait és függetlenségét. A hajók azonban még október 15-éig ott maradtak, hogy garantálják a szerződésben foglaltak végrehajtását. A flottatüntetésben részt vett cs. és kir. hajóraj parancsnoka, lovag Richard Barry ellentengernagy – aki június 30-án került Max Njegovan ellentengernagy helyére –, október 17-én távozott Szkutariból, s a hajók visszaindultak Pólába, hátrahagyva az Aspern helyére lépett Sankt Georgot, az időközben oda irányított *Salamandert* és a *Magnetet*, amelyet Valoná-

AZ ÁRPÁD CSATAHAJÓ

ban a Velebit torpedóromboló, majd december 13-án a *Panther* váltott fel.

Mialatt az I. csatahajó-osztály a kísérőhajókkal részt vett a nemzetközi flottatüntetésben, a hajóhad hazai vizeken maradt részénél folyt tovább rendesen az élet. Március 28-án Pólában Ferenc Ferdinánd trónörökös tengernagy szemlét tartott, 30-án a központi hadikikötőben horgonyzó hajók csónakjai részt vettek a jacht-egyesület evezősversenyén. Április 28-án a II. csatahajó-osztály lehajózott Cattaróba, pontosabban Teodóba. Május 21-én a hajók egy részét leszerelték.

A haditengerészet 1913. évről szóló jelentése megemlékezik a cs. és kir. tengerészeti különítményről, amely Kínában, Csili tartományban a pekingi cs. és kir. követség valamint a tiencsini osztrák-magyar concesszió területén a védelmi- és őrszolgálatot látta el. A különítmény négy tisztből, egy sorhajóorvosból és 120 főnyi legénységből állt. Közülük az év elején egy tiszt és 45 ember Tiencsinben, a többi Pekingben állomásozott. A legénység továbbképzése rendszeresen haladt. A Kínában állomásozó különböző nemzetek őrségeinek lóversenyén egy cs. és kir. matróz elsőnek, egy másik pedig harmadiknak futott be. Novemberben japán parancsnokság alatt a nemzetközi csapatok közös hadgyakorlatot tartottak,

amelynek célja egy Tiencsin elleni támadás közös visszaverésének a kipróbálása volt. Az év végére a különítmény létszáma három tisztre, egy sorhajóorvosra és nyolcvan főnyi legénységre csökkent.

A Sankt Georgnak olyan típusú csónakjai voltak, mint bármelyi hadihajónak. Horthy azonban jó gyakorlati érzékkel rájött arra, hogy az egyik nagyobb csónak, az úgynevezett Holzarkasse, kiváló

formájú és csekély átalakítással versenyre is alkalmassá tehető. Élt a lehetőséggel és a páncélos cirkáló Holzarkasséját legyőzhetetlenné tette mind az evezős, mind a vitorlás versenyeken, amelyeket a haditengerészet rendszeresen tartott. A legendássá vált csónak később is legyőzhetetlen maradt. Horthynak ezzel az ügyesen átalakított csónakjával a Sankt Georg 1907-ben az Egyesült Államok Hampton Roads-i kikötőjében a több napon át tartott csónakregattán kétszer első díjat és ezzel az Army and Navy Life-regatta serlegét is megnyerte. A versenyvezésnél pedig a Sankt Georg csónakjai – 25 amerikai és számtalan más nemzet csónakjai között – a második és a harmadik helyet szerezték meg.

A páncélos cirkáló a háború folyamán többször futott ki kísérőhajóval különböző vállalkozásokra. Mindjárt a háború első napjaiban, 1914. augusztus 7-én azért, hogy az egész hajóhad tagjaként segítsen a német Goeben és Breslau cirkálóknak áttörni a brit blokádot és befutniuk török kikötőbe. 1915. május 23-24-én pedig Rimitit lőtte, ott szétbombázta a vasúti hidat, s így hetekre késleltette az olasz csapatok átdobását a frontra, majd szeptember 18-án Rimitiben lőtt katonai célpontokat és a helyreállítás alatt álló hidat, pályaudvart.

Mindazonáltal nem ezekkel a haditettei-

2000/XII. 3-4.

vel, valamint sporteredményeivel vált – elsősorban hazánkban – ismertté, hanem a cattarói matrólázadásban vitt vezető szerepével tette a Sankt Georg páncélos cirkáló napjainkig a cs. és kir. flotta egyik legnevezetesebb hajójává. Részévé vált a történelemnek, különösen a forradalmak, s ezzel az emberiség történetének, és ilyen szempontból teljesen mindegy, hogy milyen előjellel.

Ezért ezekről az eseményekről részletesebben kell szólnunk.

1918 januárjában Pólában nagy munkásmegmozdulás és sztrájk volt, amelyet a tengerészek rokonszenvvel figyeltek. Az újságok és a munkásgyűlések szónokai a béke, a nemzetiségek önállósága, politikai önrendelkezési jogai megszerzése mellett, amit az amerikai elnök, Wilson 14 pontja is ígér. Mindez elsősorban a hosszú ideje veszteglő nagy hajók legénységénél és a pólai Arzenálban, valamint a cattarói műhelyekben a polgári munkásokkal együtt dolgozó tengerészekre hatott a legmélyebben. Mindehhez járult a négy esztendeje folyó háború következtében előállott leromlott ellátás és a békevágy.

1918. február 1-jén Cattarói-öbölben – ekkoriban már hatalmasan kiépült hadikikötőben a hajójavító-műhely nagy része: két páncélos cirkáló, két gyorscirkáló, nyolc romboló, 14 torpedónaszád, hat tengeralattjáró, a partvédelemhez tartozó három öreg csatahajó, egy cirkáló, valamint számtalan ellátó- és műhelyhajó. A parton négy tengerészkülönítmény, rádióállomások, parancsnokságok, a tengerészeti repülőállomás stb. voltak. A legénység itteni létszámát a korabeli jelentések kb. 7000 főre teszik.

1918. február 1-jén a szokásos napi foglalkozások voltak a Cattarói-öbölben horgonyzó hajókon. Pontosan déli 12 órakor – a tiszték már az ebédnél ültek –, a Sankt Georg fedélzetén összegyűlt legénység „hurrá” kiáltásban tört ki, mire az összes feljárókon puskával és szuronnal felfegy-

verkezett legénység „békét!”, és „békét akarunk!” kiáltásokkal özönlött a fedélzetre. A hajóórség törzsaltiszjtét a hátsó lejárati felé szorították, amelyeken ekkor rohant fel a lármára az első tiszt. Zipperer korvettkapitány és az ügyeletes tiszt Schwayr fregattadnagy. A matrózok rájuk lőttek, de csak a korvettkapitányt találták el, aki összeesett. A fregattadnagy lerohant Hansa ellentengernagy, a cirkálóraj parancsnokának a kabinjába, s jelentette az eseményt. A jelentésre a hajó parancsnoka Scheinbanhain fregattkapitány a fedélzetre sietett, de alig dugta ki fejét a feljárón, a hátsó parancsnoki hídról rálóttak, de a lövedék célt tévesztett. Közben a fedélzet alatt is fegyveres matrózok nyomultak a rekeszajtókon át a hajó hátsó részébe, a tiszt étközde és lakhelyek felé, majd oda benyomulva, mindent, ami a kezük ügyébe került összetörték, lövöldöztek, vagy a vízbe hajigáltak. Az egyik gyorsművelőből vaklövéseket adtak le (egyes visszaemlékezések szerint Zipperer korvettkapitányt akkor érte a lövés, amikor az egyik gőzsípval dudáló matróz kezéből ki akarta tépni a gőzsíp zsinórját); pokoli zajt csapva ordítottak. Feltörték a készülségi lőszerraktárakat. A zendülők annyira izgatottak voltak, hogy amikor Mayer törzsgépmester mit sem tudva a dologról, kilépett a mosdóból rendre utasított egy matrózt, aki fegyverét egy altisztre szegezte, Mayert lelőtte. A zendülésnek ugyanis voltak be nem avatottjai is, akik igyekeztek csillapítani az embereket. Ezért több sebesülés történt, ezeket a hajó orvosa egy gépüzemvezető segítségével ideiglenesen ellátta, majd átvitték az Afrika kórházhajóra. Közben bevonták a tengerenagy szolgálati jelvényét az első árbocról, és helyére egy vörös lobogót – a haditengerészet jelzőrendszerében a kettes szám jelét – tűzték ki. Ezután a látótávolságban fekvő többi hajóra is felvonták a vörös lobogót, ahol hasonló események játszódtak le.

Anton Grabar II. osztályú matróz Hansa

ellentengernagy elé lépett, és a tömeg élénk helyeslése mellett, azonnali békét és a legénység hazabocsátását követelte, mert amíg hozzátartozóik éheznek, nem akarnak tovább szolgálni. Ezenkívül követelték az élmezés feljavítását, jobb ruhát és több szabadságot. Az ellentengernagy felszította őket, hogy követeléseiket foglalják írásba, majd visszavonult és jelentette az eseményeket a flottaparancsnokságnak Pólába. Hamarosan élénk csónakforgalom indult meg a hajók között, mindenütt megalakultak a matróbizottságok, a Sankt Georgon a központi matröztanács, amely teljesen átvette a szolgálat további irányítását és számos intézkedést adott ki. (A többi hajón történetekkel nem foglalkozhatunk, csupán a Sankt Georgon lejátszódottakat kísérik figyelemmel).

A Központi Matróbizottság elnöke *Franz Rasch* hajómester lett, a többi hat tag matrözokból került ki. A csatlakozott hajókról érkezett küldöttekkel február 1-jén 14 órakor megkezdődött a matrözök tanácskozása. Mindenekelőtt megállapodtak a leg-sürgősebb teendőikben. Elhatározták, hogy minden hajótól megkövetelik a vörös lobogó felvonását, a tisztek lefegyverzését és azt, hogy az irányítást a legénység megbízottai vegyék át. Kimondták továbbá, hogy a fellázadt hajóhad vezérhajója a Sankt Georg. A szárazföldre fegyveres járőröket küldtek.

Ezalatt a nagy energiával való adás megakadályozására Hansa ellentengernagy eltávolította a cirkálón a fő adóberendezés biztosítékát a dinamóhelyiségben. Erre azért volt szükség, hogy a zendülők ne léphessenek összeköttetésbe egyrészt a háország szocialista-forradalmi és szláv, nacionalista elemeivel, valamint a szervezett munkássággal, valamint Olaszországgal.

16 órakor megérkezett a Sankt Georgra a flottaparancsnokság első sürgönye. Hansa ellentengernagy a cirkálóra kérte a legénység küldötteit, ismertette a sürgönyt („... ural-

kodónk minden erejével a békén munkálkodik... mindenki térjen vissza kötelességéhez...”), majd felszólította őket, hogy írásban nyújtsák be követeléseiket, s állítsák helyre a rendet és a nyugalmat.

Egy órával később a küldöttek és a hajójavítók munkásmegbízottai közösen átadták a tengernagynak írásba foglalt követeléseiket, amelyek egyrészt általános politikai kívánságok, másrészt szociális jellegű követelések voltak:

„Amit akarunk!

I. 1. Intézkedéseket kell tenni egy azonnali, általános béke megkötésére.

2. Teljes politikai függetlenség más hatalmaktól

3. Békekötés az orosz demokratikus békejavaslatok alapján, „annexió nélküli béke” stb.

4. Teljes leszerelés és önkéntes milícia felállítás.

5. Népek önrendelkezési joga.

6. Lojális válasz Wilson jegyzékére.

7. A bevonultak hozzátartozói részére hatékonyabb támogatás és elegendő (megfelelő) ellátásuk élelmiszerrel és ruhaneművel.

8. Demokratikus kormányformák; a kormányzatok demokratizálása.

II. 1. Az elégtelen élmezés miatt el kell hagyni minden szükségtelen munkát és gyakorlatot. A munkáscsoportok részére külön élmezési kiszabot.

2. Több és hosszabb kimenő.

3. Legalább hat havonta 31 nap szabadság az utazási napok nélkül. Ugyancz vonatkozzék a tisztekre is.

4. Bevezetése az emberhez méltó és gyors szabadságos vonatok indításának, a szabadságoltak részére az élmezési illeték felemelése és esetleg az élmezés természetbeni kiadása.

5. Igazságos élmezés a hajókon. Tisztek és legénység ugyanazon a konyhán kosztoljon.

2000/XII. 3–4.

6. Úgy a tiszték, mint a legénység jobb dohányellátása.

7. A levélcenzúra megszüntetése.

8. Némely hajók és naszádok különleges kívánságainak tekintetbe vétele.

9. Ennek a tüntetésnek nem lehet semmi néven nevezhető megtorlása.”

Ezekről a pontokba szedett követelésekről az ellentengernagy hosszas tárgyalásokba bocsátkozott a matrózküldöttekkel. Elmagyarázta, hogy mely követeléseket teljesíthet, mert azok a hatáskörébe esnek, melyeket kell felterjesztenie, és mik azok, amik a haditengerészetten kívülállóknak tekintendők.

Miután a matrózküldöttek visszatértek hajóikra, Hansa ellentengernagynak – de a legtöbb tisztnek is – az volt a benyomása, hogy a sikeres tárgyalás után a mozgalom elültnek tekinthető, és másnap reggelre a fegyelem helyreáll.

Csakhogy ezen a tárgyaláson Franz Rasch címzetes hajómester nem vett részt, mert távollétében választották meg a Központi Bizottság elnökévé, ő csak a tárgyalás után érkezett a Sankt Geogra. Akkor viszont erélyesen kezébe vette a lázadás irányítását. Szigorú üzeneteket küldött azokra a hajókra, amelyek még nem csatlakoztak, azzal a fenyegetéssel, hogy ha nem tűzik ki a vörös lobogót csatlakozásuk jeléül, löni fogják hajójukat.

A zendülőkkal szemben állt a parton az I. Védőkörlet-parancsnokság *Gusseck* tábor-szernagy parancsnoksága alatt, aki általános riadót rendelt el, majd jelentette az eseményeket *Sarkotic* vezérezredesnek, a Bosznia-Hercegovinában és Dalmáciában vezénylő tábornoknak, közvetlen felettesének. Ugyanekkor megtiltottak a hajóknak minden mozgást és a legénység partraszállását, azzal, hogy ha egy hajó megmozdul, azt tüzérség bevetésével is megakadályozza. Másnap, február 2-án délelőtt 10 óra 30 perckor Gus-

seck tábor-szernagy a Központi Matrózbi-zottság partra hívott két matrózával a következő ultimátumot küldte a Sankt Geogra:

„Felszólítom a Cirkálóraj és az V. csatahajó-osztály legénységének bizalmi férfait, hogy az összes tengerész legénységgel a rendhez és fegyelemhez haladéktalanul térjenek vissza. Ha ez, ennek a felhívásnak az átadásától számított 3 órán belül – amiről a Kikötőparancsnokság megbízottaihoz, Bilek ezredeshez fenti időn belül értesítést kell eljuttatniuk –, be nem következik, úgy rendelkezésemre álló minden eszközzel a rendet vissza fogom állítani. Castelnovo, 1918. február 2-án, Gusseck tábor-szernagy, hadikikötő-parancsnok.”

Az események ezzel az ultimátummal egyik fordulópontjukhoz érkeztek. A tengerészek azonban tanácstalanok voltak. Hansa ellentengernagy ismét tárgyalt velük, figyelmeztette őket a következményekre és rop-pant felelősségükre. Ekkor vett részt először Rasch hajómester, tüzéroktató a Gjenovic-parti ütegektől a matrózok és a tengernagy közötti megbeszélésen. „Minthogy azonban – írja jelentésében az ellentengernagy –, lehetetlennek tűnt fel a Kikötőparancsnok-ság által megadott háromórás határidő, amely 13.30-kor lejárt, kérésemre a Kikötő-parancsnokság a határidőt két órával meghosszabbította. (...) 13 órakor a kumbori repülőállomásról megérkezett Rasch címze-tes hajómester egy motorcsónakon, ame-lyen vele volt *Anton Sesan* tartalékos tengerész-zászlós, és ettől a pillanattól kezdve kedvezőtlenre fordult a további tárgyalások menete...” Sesan zászlós a legénységnek azonnal sorakozót rendelt el, majd olasz és horvát nyelven lázító beszédet intézett hozzájuk. Ebben azzal állt elő, hogy arra a belátásra jutott, miszerint a legénység részé-re hiányzik egy irányító vezér, aki elképzelé-seiket és követeléseiket megfelelően képviselné és közölte, hogy ebből a célból átveszi a parancsnokságot. Közölte továbbá a le-

génységgel, hogy rádiótáviratoknak van a birtokában, amelyek szerint egyidejűleg ki-tört az angol, francia és olasz hajóhadaknál is a forradalom és mindenhol követelik a háború azonnali befejezését és, hogy a felkelés a saját haditengerészet minden állomáshelyére és a parti városokra is kiterjedt. Beszédében a továbbiakban követelte a fegyelem betartását és, hogy a legénység a tisztjeit ellenségként kezelje, mert azok a mozgalom sikerét veszélyeztetik.

Sesan tengerészszázlós fellépése alapvetően új irányba terelte a matrózok szociális követeléseiből fakadt, de a tüntetésből zendülésbe fordult mozgalmát. Ebben azonban az öbölben horgonyzó hajók legénységének zöme már nem akart részt venni. Néhány nagy egység kivételével – ide tartozik a Sankt Georg –, a matrózok visszaadták a tiszteknek a parancsnokságot, aminek következtében a Novara és *Helgoland* gyorscirkáló, hét romboló egyszerűen fölszedte horgonyát, bevonta a vörös lobogót, és kifutott az öbölből. Erről a Novara hajónaplója így számol be: „...1918. február 2. 1 óra 35, délután. Jolle, másik csónak, színig rakva emberekkel, eltávoznak a *Kaiser Karl VI.* irányába. Jolle I. sz. csónak, I. sz. motorcsónak vízre eresztése. A *Kaiser Karl VI.* felfegyverzett motorcsónakja felveszi a legénység többi tagját. 200-an hagyták el a cirkálót. Az első tiszt előkészíti az orrárboc vörös lobogóját a lobogócsereére, pedig három matróz védi. Ellenállásukat leküzdí. Az emberek az első fedélzetre rohannak, hogy megakadályozzák az orrárboccon lengő „2” (vörös) kódlobogó bevonását. 1 óra 40. A *Kaiser Karl VI.* páncélos cirkáló felfegyverzett motorcsónakja engedéllyel a cirkálóra köt. Róla egy altiszt engedéllyel felléphet a feljáró lépcső teraszára. *Kaiser Karl VI.* azzal fenyeget, hogy lő, ha a Novara kifut. Novara parancsnoka (herceg Liechtenstein János fregattkapitány) közli *Kaiser Karl VI.*-tal, ha tüzet nyit, torpedóvetéssel elsüllyesz-

tik. 2 óra 10 perc. Novara indulásra kész. Horgony föl. Indulás Catene felé, a part és *Kaiser Karl VI.*, valamint *Kronprinz Erzherzog Rudolph* között. 2 óra 20 perc. Novara bevonja a vörös „2” kódlobogót. 2 óra 30 perc. Be Catenébe. Állj...”

Késsel ezután futott ki a Helgoland, és vetett horgonyt Catene előtt. A gyorscirkálókat rövid egymásutánban követték az alábbi rombolók: *Táttra*, *Huszár* és néhány torpedónaszád, a *Warasdiner*, a *Dinara*, a *Balaton*, az *Orjen* és végül 19 óra 30-kor a *Csepel*. Heyssler sorhajókapitány, mint az I. torpedóflottilla és a Helgoland parancsnoka 17 óra 45 perckor a még be nem ért *Csepel* kivételével – újból a teljes torpedóflottilla felett rendelkezett és felajánlotta szolgálatait a zendülés leverésére. A könnyű egységek tehát február 2-án estére a maguk részéről befejezettnek tekintették a zendülést.

Visszatérve a Sankt Georg vezérhajóira, mialatt a gyorscirkáló és romboló egyaránt bevonták a vörös lobogót és kifutottak, Sesan tengerészszázlós, a zendülés maga kinevezte parancsnoka, a német és magyar nemzetiségű matrózoktól elszedette a fegyvert. Estére már csupán az olasz és a horvát matrózok kezében maradt fegyver. Ez a tény világosan mutatja, hogy a zendülés ekkor fordult át nemzetiségi lázadásba, amelynek végső célja – amint ez később bizonyossá vált – a Monarchia megdöntése, de legalábbis a szláv lakosságú területek elszakítása volt Ausztria–Magyarországtól, s Szerbiához csatolva egy nagy délszláv (jugoszláv) állam létrehozása. Erre vall Sesan másik intézkedése, amikor a következő, jelzőkód szerinti lobogójelzést adatta le minden hajónak: „az út marad az eddigi, gőz- és harcokészültség!”

Ezt támasztotta alá az is, hogy Sesan tengerészszázlós tengeri hajózási térképekkel érkezett a Sankt Geogra, továbbá a minden egységnek szóló hajóbefűtési parancs. Ezekből már Hansa ellentengernagy

is arra következtetett, „...hogy a zászlós terve, a hajókkal elhagyni a kikötőt és áthajózni Olaszországba. Néhány a zendülőkől már előzőleg különvált, esküjéhez hű tagja a legénységnek, akik a hajótörzs tagjai közelében tartózkodtak, ugyancsak közölték ezt a gyanújukat a törzskari főnökkel, Alfons Wünschek fregattkapitánnyal...”

A nagyobb hadihajók elszökése a Cattarói-öbölből, és átállása az ellenséghez, mindenképpen meggyengítette volna a cs. és kir. flottát, kiszámíthatatlan lavinát indíthatott volna meg.

Délután Hansa ellentengernagy lakosztályában összegyűltek a tisztek, mert Sesan azt üzenté, hogy beszélni akar velük. De csak Rasch hajómester jelent meg és a következőket közölte: „A parancsnok úr (ti. Sesan) pillanatnyilag nagyon el van foglalva és engem hatalmazott fel, hogy a tisztekkal beszéljek.”

„... Erre én megkérdeztem – írja jelentésében az ellentengernagy –, hogy tulajdonképpen mi a kívánságuk. Mire azt felelte: „azonnali békét!”. A hatalom a miénk és azt nem engedjük ki többé a kezünkől, ameddig nincs béke!” Kérdésemre, hogy hogyan képzelhető mindez, egy vállrándítás volt a felelet. Amikor elébe tártam a várható következményeket, amelyek a parti erők beavatkozása következtében előállhatnak, sok ártatlan ember véráldozatát jelentve, indokolásul a következőket mondta: „minden forradalomban kell, hogy vér folyjon és nekem mindegy, hogy ma vagy holnap akasztanak fel, de az egész haditengerészet a mi hátunk mögött áll... A tisztekben elvesztettük a bizalmunkat, mert maguk sem tudják a számunkra megfelelő körülményeket biztosítani, de ebben nem is maguk a hibásak, hanem az államrendszerük. A helyzet itt most azonos az oroszországgal, a rendszert kell összetörni.”

Sesannal kapcsolatban Merényi László történész így ír: „...A zászlós nacionalista

alapon állt szemben a Monarchiával, és az antant híve volt, (...) beszédet tartott a legénységnek. Azt fejtegette, hogy a Boccha (a Cattarói-öbölrendszer) valójában egérfogó, a felkelőknek el kell hagyniuk, és át kell menniük Itáliába. Sesan szavai visszatetszést keltek. – Mit? Álljunk át az ellenséghez? – kiáltották felháborodottan a matrózok. Sesan látta, hogy túllőtt a célon, taktikát változtatott. Azt állította, hogy az olasz flottában is lázadások vannak, s így segíthetnék a felkelő olasz matrózokat...”

A Központi Matrózbizottság megpróbált kapcsolatba lépni a bécsi és budapesti parlament baloldali, szocialista vagy pacifista képviselőivel – elsősorban Victor Adlerrel és gróf Károlyi Mihállyal –, de a táviratok nem jutottak el a címzettekhez, mert nem volt nagy hatótávolságú leadójuk. Ezután a központi Matrózbizottság a Kikötőparancsnokságtól kérte, tegyék lehetővé, hogy érintkezésbe lépjenek Béccsel, Budapesttel, Prágával és Zágrábbal, a Kikötőparancsnokság már nem válaszolt. Gusseck tábor-szernagy ugyanis már nyeregben volt. Póla akkor már közölte, hogy kifutott a III. csatahajó-osztály és reggelre Cattaróba ér.

A III. csatahajó-osztály *Karl Seidensacher* ellentengernagy parancsnoksága alatt február 2-án reggel 7 órakor hagyta el Pólát. A három csatahajót – a három Erzherzog osztályú csatahajót – négy romboló és nyolc torpedónaszád kísérte. A csatahajók parancsnokai: *Grund Frigyes* sorhajókapitány, *Paul Stupar* sorhajókapitány és *Ludwig Haindl* sorhajókapitány volt. A zászlóshajón tartózkodott a törzsfőnök, *Alfred Wilhelm* fregattkapitány és segédtsizt, *Erich Schenta von Seedank* sorhajóhadnagy. Mindezt azért ismertettjük név szerint, mert Magyarországon még ma is az a tévhit él, hogy Horthy Miklós sorhajókapitány különleges megbízottként is velük utazott volna. Horthy nem volt egyik hajón sem, s nem is ment később sem Cattaróba. A Prinz Eugen csatahajónak

SZINTÉN RÉSZT VETT A ZENDÜLÉSBEN:
A GÄA MŰHELYHAJÓ

volt akkor a parancsnoka, amelyet módjában sem állt elhagyni.

Február 2-án délután – a matrózok kérésére – a Kaiser Karl VI. páncélos cirkáló is bevonta a vörös lobogót, és elhagyva addigi helyét 18 óra 30 perckor a Teodói-öböl belsejében, Otok-szigetnél horgonyvetett. Estére már csak három nagy hajón lengett a vörös lobogó: a Sankt Georgon, a Rudolphon és a Gää műhelyhajón. Amikor Sesan tengerészszázlós látta, hogy a legénység nem akarja elhagyni a Bocchét, bizalmas javaslatot tett Rasch hajómesternek. Azt indítványozta, hogy legalább a Sankt Georg szökjön meg. A fegyvereitől már előzőleg megfosztott magyar és német legénységet tegyék partra, csak a délszlávok, csehek és olaszok maradjanak a hajón. Rasch az indítványt határozottan elutasította.

Három hajó matrózain csüggedés és tanácstalanság lett úrrá. Gusseck tábornagy az egész partot ellenőrzése alatt tartotta, amelyet az odavezényelt hadsereg egysé-

gei szálltak meg és tüzelőállást foglaltak. Gusseck este az ultimátumot másnap, február 3-án délelőtt 10 óráig meghosszabbította, bízva abban, hogy a III. csatahajó-osztály megérkezése után már nem kerül sor harcra, és a hajókat megkímélhetik.

A február 2-áról 3-ára forduló éjszakán a matrózok visszaadták a tiszteknek a szabadságukat a Gää és Rudolph hajókon is, reggelre egyikén sem volt kitűzve a vörös lobogó. Példájukat az összes többi hajó is követte. Február 3-án 7 óra 25 perckor a III. csatahajó-osztály kíséregységeivel befutott a Cattarói-öbölbe. Az Erzherzog osztály érkezéséről a Sankt Georg azonnal értesült. Ekkor a Sankt Georg jelentette a Kikötőparancsnokságnak, hogy a Központi Matrózbizottság összehívja a legénységet, és velük szavaztatja meg, hogy kapituláljanak-e vagy sem.

Amikor a jelentés elment, Sesan tengerészszázlós már nem volt a fedélzeten. Felismerve, hogy az általa irányított ügy elveszett, a kumbori tengerészeti repülőgéppálya K207 jelű gépén két pilótával 8 óra 25 perckor elhagyta Bocche di Cattarót, és átrepült Olaszországba. A matrózok a megadásra szavaztak. 9 órakor bevonták a vörös lobogót. Franz Rasch hajómester közvetlenül Hansa ellentengernagynak adta meg magát. A tengernagy február 3-án 9 óra 10 perckor jelentette a Kikötőparancsnokságnak, majd a Flottaparancsnokságnak, hogy a zendülés befejeződött, az alábbi szöveggel: „Tengernagynak és tiszteknek az esküjéhez hű maradt legénységgel sikerült 9 órakor a hatalmat magukhoz ragadniuk. Közlebbi pontos jelentés következik. Hansa ellentengernagy, cirkáló flottillaparancsnok.” A továbbiak már nem tartoznak a Sankt Georg páncélos cirkáló történetéhez.

* * *

A Chamaleon aknarakó

Épült: a Cs. és Kir. Haditengerészeti Szertár (Arzenál) hajóépítő műhelyében, 2 560 000 koronáért.

Gerincfektetés: 1912. XI. 6.

Vízrebocsátás: 1913. XII. 15., névadás XI. 18.

Szolgálatba helyezés: 1914. XII. 2.

Vízkiszorítás: 1081 tonna, teljesen felszerelve 1165 tonna;

Hajtóerő: 4 Yarrow kazán, 2 álló négyhengeres, háromszoros expanziós gőzgép, 2 csavar 2170 mm átmérővel; tárolható szénmennyiség 186 tonna; teljesítmény 5500 LE;

Sebesség: 21,37 mérföld óránként;

Hosszúság: a függélyek között 87,97 m; teljes hosszúság 92,27 m;

Szélesség: 9,20 m, merülés 2,70 m;

Fegyverzet: 2-9/H 45 légvédelmi löveg; 2-9/H 45 gyorstüzelő, raktározható aknák száma 300 db, C 12 típus;

Fényszóró: két 60 cm átmérőjű;

Személyzet: 5 tiszt, 149 főnyi legénység.

A hajó állópróbáit 1914. szeptember 28-án, gépüzempróbáit október 30-án, próbajáratát november 14-én tartották. Az úgynevezett „négyórás” próbajáratára november 20-án került sor.

A háború egész tartama alatt szolgálatban állt, és számtalan aknazárat telepített, illetve aknamentesítést végzett Trieszttől a Cattarói-öbölhöz. Az utolsó aknamező telepítését 1918. október 12-én fejezte be a Cattarói-öböl előtt.

BABOS LÁSZLÓ

„Allah nélkül soha!”**Az irak-iráni háború története**

Az irak-iráni háború a második világháború utáni korszak egyik legnagyobb, leg-hosszabb és legtöbb áldozatot követelő helyi háborúja volt. A háborút megelőző problémákat tulajdonképpen a háborúval nem sikerült megoldani, és nem hozott megoldást a háborút követő tűzszünet sem. Sőt, a háború lezárása csak átmenetileg biztosította a békét a térségben. Mindkét állam tovább folytatta fegyverkezését. A megerősödött Irak problémáinak a megoldását Kuvait lerohanásával próbálta megszüntetni 1990. augusztus 2-án. De Szaddam Husszein ezúttal is elszámította magát. Nem oldódott meg a kurdok kérdése sem, elnyomásuk, az ellenük alkalmazott diszkrimináció továbbra sem szűnt meg, egyes csoportjaik

tovább folytatták a harcot. Irán is tovább támogatta a különböző Izrael-ellenes iszlám szervezeteket. Ennek a nyolc éven át tartó hiábavaló háborúnak a főbb katonai eseményeit szeretném felvázolni az alábbiakban.

A háború okai, és a felek céljai

A háború egyik oka a Shatt-el-Arab feletti ellenőrzés kérdése volt. A Shatt-el-Arab folyó a Tigris és az Eufrátesz összefolyásából keletkezik, és a két ország közös határának déli szakaszát képezi. A folyó fontos vízi út, mivel összeköti az olajkikötőket a Perzsa-öböllel. Partja mentén található a legnagyobb iraki kikötőváros, Baszra, és két jelentős iráni kikötő, Abadan és Khor-

ramshahr. Még 1937-ben Irak és Irán megállapodott, hogy a határ a folyó iráni oldalán húzódik, kivéve Abadan, Khorramshahr és Khosrowabad kikötőknél, ahol 7-7 km-es szakaszon a folyó vízfelületének közepe lett a határ. 1958-ig komolyabb incidensre nem is került sor, ettől az évtől viszont a helyzet egyre romlott a két ország közt. 1974-ben a felek már tüzéséget, harcokcsikat és repülőket is bevetettek a február 10-i határincidens során. Végül is az ENSZ közvetítésével ebben az évben még megszűntek az ellenségeskedések. Majd 1975-ben, Algírban az OPEC értekezlet idején megállapodást kötött a két fél. Ennek értelmében a határ a folyó medervonalának a közepén húzódik, helyreállítják a normális kapcsolatokat, kiutasítják Irakból a Khomeini vezette iráni ellenzékét, és cserébe Irán beszünteti az iraki kurdok támogatását. E megállapodással a területi vitát átmenetileg sikerült megoldani. Khomeini a kiutasítását az iszlám elleni lépésnek tekintette, és ezt sohasem bocsátotta meg Szaddam Huszszainnek, s így személyes konfliktus is jelentkezett a területi mellett. Ennek egyelőre nem volt jelentősége, hiszen Iránban a sah uralma szilárdnak tűnt.

1979 februárjában aztán mégiscsak megbukott az Amerika-barát sah rendszere, s Khomeini ajatollah lett Irán vezetője. Khomeini a belső hatalmi harccal egyidejűleg meghirdette az egész iszlám világra kiterjedő iszlám forradalmat. Mivel a síita Irán hirdette meg, így leginkább a síták körében található visszhangra. Így tehát különösen Irak került veszélybe, ugyanis lakosainak 55%-a ekkor síita volt. Vagyis a vallási ellentét is megjelent a két ország konfliktusában, – bár ez korántsem volt olyan fontos, mint a területi vita, – de azért a háború alatt propagandaként felhasználták.

Közben az algíri egyezmény óta Irakban is belpolitikai változásokra került sor. Az 1969-ben elnökké lett Bakr Ahmed Hasz-

szántól 1979-ben Szaddam Husszein vette át a hatalmat. Hatalomátvétele után gyorsan semmissé tette a szír–iraki megállapodásokat (többek közt a két ország egyesülését tervezték), és likvidálta a párton belüli ellenzékét. E tevékenységét a későbbiek folyamán is előszeretettel folytatta.

Az ellentétek miatt a határincidensek már 1980 áprilisában megkezdődtek. Közben Irán az iraki síita lakosságot próbálta fellázítani, míg Irak az iráni Huzisztán arab lakosait próbálta megnyerni magának, de ebben mindkét állam tevékenysége sikertelen volt. 1980. szeptember 17-én Szaddam Husszein felmondta az algíri szerződést, majd szeptember 22-én megindult az iraki támadás.

Irak a háborút számára kedvező külpolitikai helyzetben indította meg. Az iszlám forradalom exportjának a hangoztatása miatt Szaúd-Arábia Irakot támogatta. A túszügy (a teheráni USA nagykövetség dolgozóinak fogva tartása) biztossá tette, hogy Irán volt szövetségese, az USA nem fogja támogatni Khomeinit, s rendszerét. A Szovjetunióval pedig Irak ekkor „baráti” viszonyban volt. A bagdadi vezetés számított arra is, hogy a forradalommal elfoglalt s meggyöngyült Irán nem fog tudni hathatós ellenállást kifejteni, és Khomeini rendszere gyorsan összeomlik majd.

Irán háborús célját a politikai vezetés 1980. szeptember 26-án tette közzé. Követelték az iraki agresszió következményeinek felszámolását, az iraki csapatok feltétel nélküli kivonását Irán területéről, hogy Irak ismerje el bűnösségét, és fizessen háborús kártérítést. A vallási vezetés ezt még megtoldotta Szaddam Husszein uralmának a megdöntésével is. E célokhoz lényegében a háború végéig makacsul tartották magukat, amivel nagymértékben megnehezítették a háború lezárását.

Irak követeléseit Szaddam Husszein 1980. szeptember 28-án jelentette be. Eb-

2000/XII. 3-4.

ben szerepelt az algíri megállapodás revíziója, Irak belügyeibe való beavatkozás tiltása, s hogy Irán ismerje el a jó szomszédi viszony elvét Irakkal, és adja vissza a még a sah által elfoglalt három szigetet az Egyesült Arab Emírségeknek.

Irak már a háború előtt megtette a szükséges intézkedéseket. Növelték a hadianyagok beszerzését, felemelték a hadsereg létszámát, javították a kiképzést, növelték a Népi Milícia létszámát. A szárazföldi erőket a hadműveleteknek megfelelően átcsoportosították.

Iránt ekkoriban a belpolitikai küzdelmek kötötték le. Az új rendszer egyik célpontja épp a hadsereg volt. Mivel a sah uralma vége felé fokozottan a hadseregre próbált támaszkodni, így most ennek soraiban jelentős tisztogatásokat hajtottak végre. Ezek a tisztogatások a haditengerészetet kevésbé érintették, de a másik két fegyvernem harcképességét jelentősen csökkentették.

Az erőviszonyok

A háború kezdetén Irak szárazföldi erői kb. 200 000 főt számláltak 12 hadosztályba szervezve 2800 harckocsival. Légijerőjük 332 darab harci repülőgépből állt. Iránnak ezzel szemben 150 000 fős szárazföldi hadserege volt 6 hadosztállyal és 2000 harckocsival. Az iráni légierő viszont fölényben volt a maga 445 darab harci repülőgéppel, köztük: 80 darab F-14, kb. 200 darab F-4 Phantom, és kb. 150 darab F-5 Tiger. Az iráni hadsereg, és főleg a légierő harcképességét azonban jelentősen csökkentette az amerikai szakértők távozása (1978-ban már 25 000-en dolgoztak az iráni hadseregnél), továbbá a tisztogatások. Így például, amikor megkezdődött a háború, a teheráni vezetés 200 pilótát volt kénytelen kiengedni a börtönökből.

Irak a fő támadó erőit Amara és Baszra között összpontosította, és kisegítő csapatra

készültek Szulejmánia és Kanakin térségéből. Irak légitámadásokkal még a repülőtereken akarta megsemmisíteni az iráni légi erőt, s ezáltal kívánta biztosítani a támadó hadműveletekhez szükséges légi fölényt. A szárazföldi erőknek a feladata Szulejmánia és Kanakin térségében a visszakövetelt területek elfoglalása, és az iráni erők lekötése volt. A délen támadó egységeknek viszont el kellett foglalniuk Khorramshahr, Abadan, Dezful és Ahváz városokat.

A háború kezdete, Irak támadása

1980. szeptember 22-én az iraki légierő több hullámban bombázta az iráni repülőtereket és bázisokat, majd szeptember 23-án megindultak a szárazföldi csapatok. A légi erő is újabb nagyarányú támadást hajtott végre (mintegy 25 várost és katonai bázist bombáztak). A Szulejmánia körzetéből támadó iraki erők elfoglaltak egy keskeny

iráni területet, a Kanakin körzetéből kiinduló erők pedig elfoglalták Qasr-e-Shirint, és Bagdad védelme szempontjából fontos magaslatokat szálltak meg a körzetben. Így tehát ez a két támadó csoportosítás végrehajtotta feladatát.

A déli főerők Amara–Dezful, Bustan–Ahváz, Baszra–Ahváz, és Khorramshahr–Abadan irányban támadtak. Az iráni reguláris erők kezdetben nem fejtettek ki komoly ellenállást, erők fokozatosan visszavonultak. Az iraki fő csapás Khorramshahr–Abadan irányban bontakozott ki. A két várost az Iszlám Gárda és az önkéntesek védték, s bár rosszul felszereltek és kiképzetlenek voltak, mégis majdnem egy hónapba telt míg a fanatikus ellenállásukat legyőzve az irakiak elfoglalták Khorramshahrt. Október végén az irakiak átkeltek a Karun folyón s megkísérelték elfoglalni Abadant is, de a majdnem teljesen körülrzárt várost nem tudták bevenni. Az iráni ellenállás fokozatosan erősödött. A bagdadi vezetés novemberben nagy erőket vont össze Dezful, Ahváz és Khorramshahr körzetében, de jelentősebb eredményeket már nem sikerült elérniük. A front megmerevedett egy időre.

A háború első szakaszában Bagdadnak tehát sikerült elfoglalnia egy keskeny területet, mely Qasr-e-Shirintől Abadanig terjedt, szélessége 5 és 60 km között váltakozott, és összesen mintegy 12 000 km²-t tett ki. Az iraki erők az elfoglalt területeken beásták magukat s felkészültek a védelemre. A háború menetében ezzel változás állt be.

Iráni ellentámadások

Hamarosan Irán vette át a kezdeményezést. 1981 májusától helyi jellegű iráni ellentámadások indultak. Ennek során az iráni csapatok első győzelme az Allah Akbar nevű magaslat visszafoglalása volt. Ez a siker lehetővé tett egy a Bustan irányába indítandó támadást. Egy másik iráni támadás 1981.

szeptember 29-én Abadannál visszaszorította az iraki csapatokat a Karun folyó mögé, majd a november 25. és december 5-e között tartó hadművelet során az iráni csapatok visszafoglalták Bustant. Ezzel a hadművelettel az irániak elvágták a Dezful és Ahváz városok közti összeköttetést. Az iraki csapatok néhány sikertelen kísérletet tettek Bustán visszafoglalására, támadásaikkal viszont meggyengültek az Ahváz és Susangerdet körülzáró erők. Az iráni csapatok hamarosan áttörték az Abadan körüli blokádot, és jelentős támadást hajtottak végre Susangerd város körzetében is. Az iraki csapatokat újabb és újabb csapások érték. Az 1981-es év ezekkel a támadásokkal telt el. De a következő évben is tovább folytatódtak az iráni offenzívák.

1982. március 21–22-én éjszaka kezdődött az újabb iráni támadás. Ezt megelőzően jelentős létszámfölényt hoztak létre a térségben. A „Fath” (ragyogó győzelem) fedőnévű hadművelet során az iráni erők váratlan éjszakai támadást hajtottak végre. Az iráni egységek Dezful körzetében betörték az iraki állásokba. A hadműveleten belüli második támadás során pedig sikerült kiverniük az iraki csapatokat az Ahváz városától délnyugatra levő kiszögélésből. Bár az irániaknak a hadművelet során nem sikerült szétverni a déli front északi szárnyán elhelyezkedő iraki egységeket, de teret nyertek az országhatár irányában, s a hadműveletek során mintegy 20 000 iraki foglyot ejtettek, s nehézfegyvereket zsákmányoltak. Az iraki csapatok egy részét bekerítették, s ezek közül a kitörések során sokan a környező mocsarakba veszték, illetve felszerelésük egy része is (harckocsik, lövészpáncélosok) a mocsarakban rekedt.

Az iráni támadások technikája

Teherán a támadásokat a váratlanságra építette. Gyakran tüzérségi és műszaki elő-

készítés, illetve légi támogatás nélkül támadtak, s mindig döntő fölényben voltak élőröben. A támadásaik, az első világháborút idézve, gyakorlatilag egymást követő élőhullámokból álltak. Az élőhullámok emberanyagát vallásilag fanatizált emberek adták, közöttük sok volt a 13-15 éves gyerek. Ezek a fanatizált, gyengén vagy egyáltalán nem kiképzett emberek alkották az első hullámokat, ők tisztították meg az aknamezőket (többnyire a testükkel), majd őket követték a páncélosok.

Az iraki csapatok teljes kiűzése Irán területéről

A Fath kedvező lehetőséget teremtett egy, a Khorramshahr felé indítandó offenzívára. Így hát a teheráni vezetés a Fath sikerén felbuzdulva, s a Fath harcászati elveit követve újabb támadást készített elő. A offenzíva célja már Khorramshahr visszafoglalása volt. Az iráni csapatok még a hadművelet előtt hídfőt alakítottak ki a Karun folyón. Majd 1982. április végén – miután kisebb iráni egységek „átszivárogtak” az iraki vonalakon – megkezdődött a támadás. Az irániak elfoglalták az Ahváz-Khorramshahr út egy szakaszát, s a Karun folyó nyugati partján támadtak Khorramshahr felé. Az iráni rohamok május közepére Khorramshahr külvárosáig szorították vissza az iraki csapatokat. Miközben az irakiak az itt bekerített csapataik kimentésével foglalkoztak, ezzel párhuzamosan jelentős erőket vontak össze egy ellentámadásra. Az iráni csapatok szintén egy újabb támadásra készültek, de végül is az irakiak voltak a gyorsabbak. Támadásuk azonban egy váratlan viharban összeomlott. Ezt a szerencsét Iránban természetesen Allah csodájának tartották. Maga Khorramshahr ostroma már a hadművelet harmadik szakasza volt. Az iraki csapatok nagy részének végül sikerült a Shatt-el-Arabon átvélő hídon visszavonul-

ni. Hogy az iráni támadást lefékezzék az iraki erők most Szolemge térségében indítottak elterelő támadást, s bár az ellenlökés elakadt, de így is tehermentesítette a Khorramshahr térségében harcoló iraki csapatokat.

A hadművelet eredményeként Irán területén szinte nem maradtak iraki egységek, s az iraki katonák harci szelleme is megtört.

Iráni kísérletek Irak területeinek elfoglalására, és a háború győztes befejezésére

A következő iráni hadművelet célja már Baszra, a második legnagyobb iraki város elfoglalása volt. A távlati cél pedig Irán politikai célkitűzéseinek megfelelően Irak „felszabadítása” és Szaddam Husszein uralmának megdöntése. Ennek elérésére offenzívák sorozatát indította a teheráni vezetés.

A „Ramadán” hadművelet 1982 júliusában indult. A támadás 48 órás tüzérségi előkészítéssel kezdődött, s ezt egy éjszakai roham követte. Teherán mintegy 100 000 katonát, pazdant, önkéntest vetett be. Áttörték az iraki védelmet, és július 16-ról 17-ére virradó éjjel átkeltek a Shatt-el-Arabon, majd 9 km-re megközelítették Bászrát. Az iraki csapatok azonban az átkelt iráni erőket egy tűzszakba engedték benyomulni, majd bekerítették, és majdnem teljesen meg is semmisítették őket.

Az iraki katonák harci szelleme ekkora már újra helyreállt, hiszen most már a hazájukat védték. Az iraki parancsnokok pedig olyan taktikát alkalmaztak, amelyben érvényesült az iraki hadsereg technikai és kiképzettségi fölénye. Védelmüket mélyen lépcsőzve, műszaki akadályokkal jól megerősítve alakították ki. Az irániak az offenzíva során a már bevált eljárást követték, vagyis nagy tömegekben támadtak. Erről a technikáról a Ramadán hadművelet alatt csak az ötödik nagy rohamuk kudarca után

mondtak le, s tértek vissza az erők szétbontakoztatásának hagyományos elvéhez, s az újabb támadást már így indították.

Az újabb roham során kb. 20 km-t sikerült előrenyomulniuk, de egy újabb iraki ellentámadás ismét visszavetette őket. Az iráni csapatok csak az utolsó támadás alatt 2000 halottat vesztek. A Ramadán hadművelet végül is kudarcot vallott, de a fronton továbbra is Irán maradt a kezdeményező. 1982 őszére egy felmorzsoló jellegű állóháború alakult ki a határ teljes hosszában. Irán – számolva Bagdad élőerő utánpótlás gondjaival, – a határ különböző pontjain kezdett támadásokat. 1982 októberében kezdődtek a harcok Hadzs–Omrán térségében melyek 1983 tavaszáig tartottak. Itt Irán oldalán jelentős Kurd erők is részt vettek.

* * *

1983 elejét a harcok újabb felélénkülése jellemezte. Február 7-én indították meg az irániak a „Fadzs” (hajnal) nevű hadműveletet. Célként a Baszra–Bagdad közti út elfoglalását határozták meg. Az iraki erőknek ekkor már nem okozott meglepetést az iráni támadás, felkészülten várták, sőt időpontját is tudták. A védműveiket mélyen tagolták, s megpróbálták minél jobban kihasználni technikai fölényüket. A hadművelet alatt az iraki légierő napi 150-160 bevetést hajtott végre, (Iraknak 1983. július végére kb. 300 hadra fogható repülőgépe volt) melyeknek fele esett a harci helikopterekre. Bagdad ekkortájt már teljes légi fölényrel rendelkezett. Ilyen körülmények között az iráni támadás kezdeti előretörés után összeomlott. Az irániak mintegy 5000 halottat vesztek, 2000 irakival szemben.

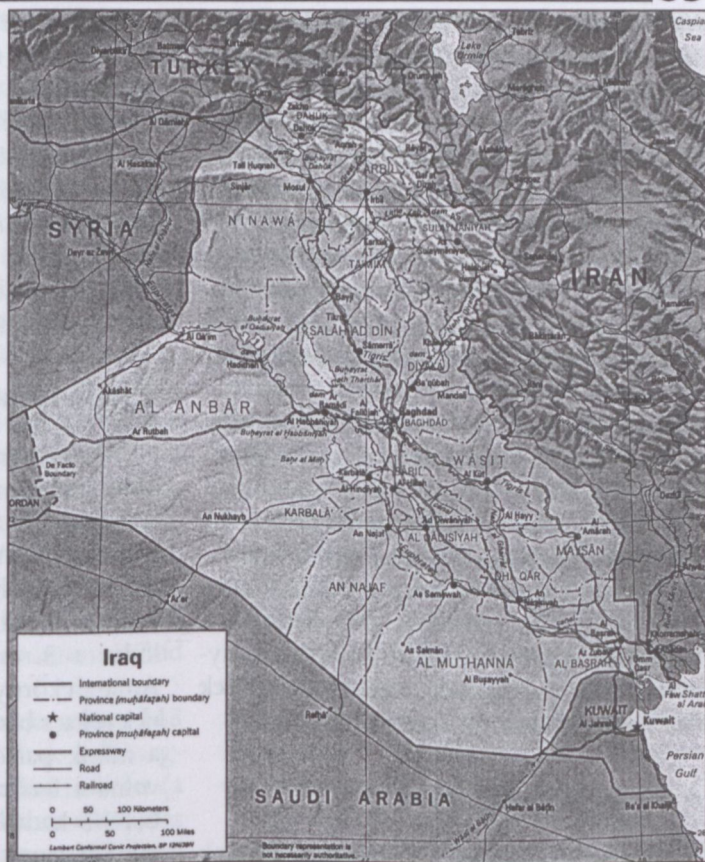
Az újabb kudarc ellenére július–augusztus folyamán lezajlott a Hajnal–2 hadművelet. Ennek során az irániak egyszerre indítottak támadást a front középső és északi szakaszán. Középen az iráni offenzíva visz-

szaverése után iraki ellentámadás bontakozott ki. Az iraki csapatok átlépték a határt, s blokádnál voltak több iráni települést, köztük Mehrán városát is. A támadás célja csupán Irak katonai erejének demonstrálása volt, s miután visszaverték az iráni ellentámadásokat, az iraki csapatok vissza is vonultak. Északon az irániak ismét Hadzs–Omrán térségében támadtak, de a hegyes terep itt nem tette lehetővé jelentős iráni erők szétbontakozását, ugyanakkor akadályozta az irakiakat is a technikai fölényük érvényesítésében. A térségben elkeseredett harcok dúltak. Az iraki légierő napi 200-400 bevetést hajtott végre. A front északi és középső szakaszán indított támadáshoz hamarosan egy délen indított támadás is csatlakozott. Ez volt a Hajnal–3 offenzíva. Végül is mind a három helyen kudarcot szenvedtek az iráni csapatok. De sem a sikertelenség, sem a veszteségek nem szegték kedvüket. Az újabb iráni támadás már 1983. október 25–26-án megindult, a front északi szakaszán próbálkoztak, természetesen ismét hiába.

1983-ban összesen négy Hajnal nevű hadműveletet indított az iráni hadsereg, melyeknek összes eredménye egy 10 km²-es terület elfoglalása volt Hadzs–Omrán térségében (Irak területe: 438 317 km²). Az iráni csapatok harci szelleme a támadó hadműveletek első szakaszához képest jelentősen romlott, a pazdarok ekkor már tömegesen adták meg magukat. De a teheráni vezetés nem adta fel.

1984. februárban kezdődött az éves esedékes első iráni offenzíva. Ez volt a háború kezdete óta az egyik legnagyobb iráni támadás. Teherán célja az volt, hogy a határ déli részén elvágják a Baszra–Bagdad útvonalat. A felek 200 km-es fronton legalább félmillió katonát vontak össze. Február 16-án hajnalban kezdődött a „Fadzs-5” (Hajnal) offenzíva.¹ Az iráni jelentések a támadás sikeréről szóltak (több falu és két város elfoglalása), de ezt Bagdad cáfolta.

Majd a teheráni rádió sikertelen iraki ellentámadásról szólt, amiről Bagdad nem tett említést. Február 22-én, nem sokkal éjfél után indult a „Fadzs-6” nevű támadás. A támadási irányok a front középső szakaszán Dehlorantól délre, illetve Bostánnál voltak. Az offenzíva 90 km szélességben folyt. Az offenzívák során az utat végül is nem sikerült elválniuk az iráni egységeknek, de sikerült hídfeállást foglalniuk a Madzsun-szigeteken.² A támadások abbamaradása után mindkét fél erősen lőtte és bombázta a másik állásait. Az iraki csapatok szerették volna visszafoglalni a szigeteket, de az irániak szívósan tartották megszerzett pozícióikat (a Madzsun-szigetek alatt volt Irak olajkészletének egytizede).

A HÁBORÚS IRAK TÉRKÉPE

A „tankhajó háború” kezdete 1984-ben

A háború menete eddig a megszokott mederben zajlott. A sorozatos iráni támadások elvéreztek Irak technikai és harcászati fölénye ellenében. Ez az év viszont újat hozott, bár nem a szárazföldi harcok menetében.

A februári iráni támadás után Irak bejelentette, hogy blokád alá veszi az Iránhoz tartozó Kharg-szigetet, és a Perzsa-öböl északkeleti zónáját hadműveleti övezetté nyilvánította (az iráni olajexport mintegy 90%-át a Kharg-szigeten hajózták be). Válaszul Irán kilátásba helyezte a Hormuzszoros lezárását (de erre a háború alatt nem került sor). Ezekkel az eseményekkel a

háború új szakasza kezdődött meg, az úgynevezett „tankhajó háború”.

A háború gazdasági alapját mindkét fél számára az olaj exportja jelentette. De az iraki olajkitermelés a békeállapottal összevetve az egyharmadára esett vissza³, ugyanis 1982-ben a Szír-Iráni gazdasági egyezmény alapján Szíria lezárta a területén keresztülhaladó szír-iraki olajvezetéket, az iraki olajkötők pedig a harcok miatt megbénultak.⁴ Bagdad helyzetén csak némileg enyhített, hogy szövetségesei, Kuvait és Szaúd-Arábia napi 350 000 hordónyi olajat, mint iraki olajat értékesített. Irak kénytelen volt bővíteni a Törökországon keresztülhaladó csővezetéket, és hozzákezdtek egy Szaúd-Arábián keresztül a Vörös-tengerhez futó veze-

ték kiépítéséhez is. Ezeknek a megvalósulásához viszont idő és főleg sok pénz kellett. Irak tehát átmenetileg olajexportját tekintve gazdasági hátrányba került Iránnal szemben, hiszen Irán az Öböl partján fekvő, s harcoktól nem sújtott kikötőin keresztül nyugodtan folytathatta olajexportját. Ezért ellenlépésként Irak elkezdte támadni az Öbölben az iráni kikötőkbe tartó tartályhajókat. Az első ilyen támadások már 1981-ben bekövetkeztek, de csak 1984-től váltak igazán veszélyessé.

Irak ugyanis április közepétől támadni kezdte a Kharg-sziget felé tartó tankhajókat. Iránnak hasonló célpontjai nem voltak, hiszen az iraki olaj csővezetéken távozott⁵, így válaszként Irak szövetségeseinek a hajói – elsősorban Kuvait és Szaúd-Arábia – ellen intézett hasonló támadásokat. Fennállt a konfliktus kiszélesedésének veszélye, melynek jeleként június 5-én a szaúdiak lelőttek egy iráni Phantom F-4-es harci repülőt.⁶

A „tüzérség márciusa”

A felek a következő évben sem akartak kifogyni az ötletekből. A harcok eddig tulajdonképpen egy 80-120 km-es határövezetre korlátozódtak, s a két hátszország lényegében sértetlen maradt (nem érték légitámadások a két fővárost, az utakat, gazdasági létesítményeket, raktárakat). Még 1984 júniusában mindkét fél kötelezettséget vállalt, hogy nem támad polgári célpontokat⁷, s ezt eddig be is tartották. De elérkezett 1985.

Március 5-én, miután az irániak előzőleg már felszólították Baszra lakosait a város elhagyására, megkezdték a város bombázását. Az irakiak válaszul 24-30 iráni városra mérték ellencsapást (Dezful, Ahváz stb.). Irán azt állította azonban, hogy már Baszra bombázása is válasz volt Ahváz március 4-ii bombázására.⁸

Az első célpontok után újabb és újabb városokat ért támadás, köztük Tabrizt, Iszfahánt, illetve újra és újra Baszrat. Bagdadot március 11-én, Teheránt március 14-én bombázták először. Teherán Bagdad támadásakor föld-föld rakétákat is bevett. Ezeket a szórványos bombázásokat 2-3 iraki vagy iráni gép hajtotta végre, így a második világháború szőnyegbombázásainak a méreteit meg sem közelítették.

Újabb iráni offenzíva

A szárazföldi hadműveletek is kiújultak. Március 11-én Teherán megkezdte a „Badr” fedőnevű támadását (a próféta egyik csatájának a neve). A hadszíntér a Havize mocsárvilág volt, mely a Tigris két oldalán húzódik. A hadművelet célja, hogy a csapatok beékelődve a 3. és 4. iraki hadtestek közé, Al Amarah környékén elérjék a Tigrist, átkeljenek rajta, s biztos hídfőállásokat építsenek ki a másik parton (ezzel esetleg elvághatták volna a Baszra–Bagdad útvonalat). Körülbelül 5 hadosztály és 9 dandár vett részt a támadásban 120 000 fővel. Az átmeneti iráni sikerek után – melyek során az iráni egységeknek sikerült egy-két helyen hídfőt létesíteniük a folyó túlszárpartján – az irakiak sikeres ellentámadást indítottak s visszaszorították az iráni csapatokat. A háború eddigi egyik legvéresebb ütközete volt ez. Nyugati becslések szerint a két fél összesen kb. 43 000 halottat veszített a harcok során.⁹

Közben március 18-án Irak bejelentette, hogy nem felel az iráni légtér biztonságáért. Teheránban az iszlám szerint március 21-én tartották az újévet, de az ünnepséget légiriadó zavarta meg.¹⁰ A szárazföldi harcok lassan elcsitultak, s április elején a „városok háborúja” is alábbhagyott. Ennek érdekében az ENSZ is fellépett. A felek lassan ismét visszatértek az állóháború, és a korlátozott légi tevékenység korszakához. Majd

az Iszlám Konferencia Szervezete felhívta a feleket, hogy a Ramadán alatt tartsanak tűzszünetet (a harcosok számára egyébként nem kötelező a böjt). Ám érdekes módon ez a harcok újbóli felélénkülését hozta.

Irak elfogadta a fegyverszünetet, de Irán nem, így később Bagdad is visszalépett, és hét hetes megszakítás után újrakezdődött a városok bombázása. Az első célpontok erőművek, szivattyúállomások voltak, majd ismét sor került a fővárosok bombázására, illetve a kuvaiti emír ellen elkövetett merénylet ürügyén hat, mélyen Irán belsejében fekvő várost támadott az iraki légierő.¹¹

A június újabb légitámadásokat hozott, köztük a Teherán elleni eddigi legsúlyosabbat. Szintén júniusban jelenti be Bagdad, hogy helikopterekkel támogatott szárazföldi erői több szigetet is elfoglaltak a Havize mocsarakban, s több iráni ponton és hídnak került a kezükre.

1985 szeptemberéig az olajcsatában 143 külföldi hajót ért találat, s Irak a Kharg-sziget ellen eddig 5 légitámadást indított (a szeptember 5-i alkalmával 4 tonna bombát dobta a szigetre). A front a nagy déli iráni támadás összeomlása után újra elcsendesedett. Az 1985-ös évben az erőviszonyok a következő képpen alakultak: az iraki hadsereg 642 000 emberével szemben iráni oldalon 555 000 ember tartozott a reguláris erőkhöz és 250 000 az Iszlám Gárdához. A haditechnika szempontjából a légierőnél 6:1, a páncélosoknál 5:1, és a tüzérségnél 3:1 volt az iraki fölény.¹²

Váratlan iráni sikerek 1986-ban

Az év eleje ismét a harcok felélénkülését hozta a már szokásos iráni offenzívával, viszont váratlan iráni sikerekkel. A „Val Fadzsr-8” (Hajnalpír vagy Hajnal) február 9-én indult. A 77. iráni hadosztály az éjszaka leple alatt, heves, olykor viharos esőzések közepette átkelt a Shatt-el-Arab déli szak-

szán. Majd az iráni erők elfoglalták Umm-er-Raszász szigetét, és február 11-én bevettek Fao városát¹³; összesen mintegy 325 km²-t foglaltak el az iráni csapatok.¹⁴ Ez volt a legmélyebb benyomulásuk iraki területre a háború kezdete óta.

Az esős évszak akadályozta az iraki páncélosok és a légierő bevetését. Az irániak az elfoglalt területen állásokat létesítettek a Hor Abdallah folyónál a kuvaiti Bubjan szigetekkel szemben is (Teherán ugyan biztosította Kuvait területi sérthetetlenségét, de megtorlást helyezett kilátásba, ha nem védik meg a szigetet Iraktól, engedélyezik iraki csapatok mozgását). Irak a stratégiai-lag értéktelen terület visszaszerzése érdekében bevette tartalékai egy részét, köztük elit alakulatokat (az elnöki gárda egységeit) is. Ez Iránnak kedvezett, hiszen az élőerő veszteségeket Teherán jobban bírta. A várost viszont így sem sikerült visszafoglalniuk az iraki csapatoknak. Sőt ezen a kis területen kikiáltották az „Iraki Iszlám Köztársaságot” egy iraki ajatollah irányításával.¹⁵

Az irakiak májusban indították meg négy év óta az első támadó hadműveletüket az iráni siker ellensúlyozására. Az offenzíva közvetlen célja Mehrán városának elfoglalása volt, mely egy km-re fekszik az iráni határon túl. A város stratégiai jelentéktelen volt, Teherán még helyőrséget sem állomásoztatott benne. Az iraki csapatok így nagyobb nehézség nélkül el tudták foglalni Mehránt, és azt tervezték, hogy itt meg ők kiáltanak ki egy iráni ellenkormányt. A júliusban megindult ellentámadás eredményeként viszont visszafoglalták a várost az iráni erők. Az iraki offenzíva így kudarccal végződött.

Még ebben az évben az iráni erők a front északi szakaszán is támadást indítottak, iraki kurd erők támogatásával.

Augusztus 2-án Szaddam Husszein nyílt levélben tett békeajánlatot Teheránnak, amit Iránban a gyengesség jeleként értékelték.

A 1986-os évig az iraki légitámadások tulajdonképpen nem bírták megbénítani a Kharg-szigeti olajterminált. Iraknak ugyanis, bár sok korszerű harci repülőgép állt a rendelkezésére, kevés kiképzett pilótája volt. A pilóták nem merték vállalni a kockázatos légi támadásokat, s ezért bombáikat nagy magaságból dobták le, kevés eredménnyel. Ebben az évben viszont átszervezték az iraki légierőt és új, külföldön jól kiképzett pilótákat vetettek be, minek következtében a bombázások eredményesebbek lettek. 1987 elejére az iráni olajexport a felére esett vissza, napi 6-800 000 barell-re (Bagdad napi 1,6-1,7 millió barellt exportált ebben az időben).

Az iraki légi fölény ekkor 8:1 arányú volt a gépek számát tekintve, Irak 615 harci repülőgéppel, 65 szállító repülőgéppel és 435 helikopterrel rendelkezett. A teheráni olajexport visszaesésével a háború gazdasági háttere került veszélybe.¹⁶

1987 – az utolsó iráni offenzívák

Az 1987-es év elejére esedékes nagy iráni offenzíva tulajdonképpen már 1986 végén megkezdődött. 1986 december 24-én Irán megindította Baszra térségében a „Kerbala-4” offenzívát. Az iráni erőknek sikerült bizonyos területi nyereségre szert tenniük a várostól délre. Átkeltek a Shatt-el-Araban és Baszratól 18 km-re délre, Abu el Kashibnál hídfőállást létesítettek az iraki parton. Kiszélesíteniük azonban már nem sikerült.

A „Kerbala-5” nevű támadás 1987. január 6-án kezdődött. Közvetlen célként az iraki hadsereg jelentős erőinek a felmorzsolását jelölte meg a Teheráni vezetés. A harcok főleg Baszra körzetében zajlottak. A támadás következtében a frontvonal 10 km-re megközelítette Baszrat, és az iráni erőknek sikerült elfoglalniuk Halamsch városát (Baszra eleste lélektanilag rendkívül súlyos hatással lett volna Irakra, s bevétele után esetleg

ellenkormányt is felállítottak volna). A te-repviszonyok a térségben a védőknek kedveztek, s az évek során jelentős erődítményrendszert építettek ki az iraki csapatok. Azonkívül itt állomásozott a 3. iraki hadtest is, melyet elitalakulatok közé soroltak. A harcok során az iraki harci repülőök és helikopterek napi 600 bevetést hajtottak végre.

Január 13-án megindult a „Kerbala-6” is. A támadásra Mandalitól északra – mintegy 120-150 km-re Bagdadtól – került sor. A cél itt inkább az erők megosztása volt, mintsem az áttörés. Ezzel az offenzívával együtt az iráni csapatok 20 nap alatt 3 nagy támadást hajtottak végre.

A harcok során a két fél összes veszteségét 96 000 halottra becsülték. A frontok megélénkülésével párhuzamosan kiújult a városok háborúja is. Irán föld-föld rakétákkal támadta Bagdadot, míg Iraknak a légiereje bombázta Teheránt és más városokat (a hadijelentésekben természetesen katonai célpontokról volt szó).¹⁷

A háború kiszélesedésének a veszélye

Irán továbbra sem tudott megfelelően válaszolni az olajexportját ért sikeres iraki támadásokra, ezért fokozta az Irakkal szövetséges államok tankhajóinak a támadását. Ennek következtében a tankhajó-háború egyre hevesebb lett, s ez lett az első év, amikor Irán hajók elleni támadása meghaladta az irakit. 1987 februárjában Teherán bejelentette, hogy megbünteti Kuvaitot, mivel az Irakot támogatta. Az iráni légitámadások elsősorban a kuvaiti és a szaúd-arábiai kikötőkbe érkező, illetve az onnan távozó hajókat érték. Kuvait szorongatott helyzetében ez év áprilisában az Egyesült Államokhoz – az Öbölben ekkor 9 amerikai hadihajó volt¹⁸ –, és a Szovjetunióhoz fordult segítségért. Kuvait a Szovjetuniótól azt kérte, hogy

hajói szovjet zászló alatt futhassanak, az Egyesült Államoktól pedig, hogy 12 tartályhajójuk (a kuvaiti tankerflotta több mint a fele) amerikai zászló alatt hajózhasson. A Szovjetunió ehelyett három tankerját bérbé adta Kuvaitnak, s védő kíséretet biztosított melléjük. Az Egyesült Államok kedvezően fogadta a kérést, de ekkor még nem egyezett bele a kuvaiti hajók átlobogozásába. A térségben ekkor már öt államnak voltak hadihajói (Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Szovjetunió és Pakisztán), s erők fokozatosan növekedtek.

Május 18-án két iraki repülőgép megtámadta a Stark nevű amerikai fregattot. A támadásban 37 tengerész meghalt, további 21 pedig megsebesült. A hajó nem alkalmazta elhárító rendszereit. Az incidens után az Egyesült Államok elfogadta a kuvaiti kérést, és 11 kuvaiti tartályhajót átlobogóztak, ezek a hajók amerikai védőkíséretet kaptak.

1987. július 20-án a Biztonsági Tanács meghozta 598. számú határozatát, mely követelte a tűzszünetet és a béketárgyalások megkezdését, s javasolta, hogy nemzetközi bizottság vizsgálja ki, hogy ki a felelős a háború kirobbantásáért. Irak elfogadta a határozatot, de Irán nem adott rá választ. Teherán részéről nem hangzott el sem igen, sem nem a tűzszüneti felhívásra.¹⁹

Július 22-én először hajóztak kuvaiti tartályhajók amerikai lobogó és védőkíséret alatt, aminek következtében a nemzetközi helyzet az Öbölben igen feszültté vált, hiszen Irán már azt is békesértőnek tekintette, hogy amerikai hadihajók állomásoztak a térségben.²⁰ Most pedig egyenesen az ellenégeit védte az amerikai flotta.

A BT határozatát követő átmeneti lanyhulás után ismét felerősödtek a harcok. Bagdad a tűzszüneti javaslat iráni elutasítására hivatkozva felújította a másik fél olajlétesítményei elleni támadásait. Mivel az idei esztendőben Iraknak először sikerült felül-

múlnia az iráni olajkivitelt, ezért fokozott jelentőségre emelkedett az Öbölben folyó tanker háború (1987-ben 178 hajót rongáltak meg vagy süllyesztettek el)²¹. A feszültséget tovább fokozta, hogy július 31-én Mekkában vérfürdőt rendeztek iráni zaránokok között.

Növelte a bizonytalanságot az idegen flották fokozódó jelenléte is. Az amerikai erők hamarosan 47 hadihajót, és 25 000 embert számláltak (közéjük tartozott a Missouri csatahajó, és ide készült az Iowa csatahajó is). A második legnagyobb erejű a francia kontingens volt 14 hajóval (köztük a Clemenceau repülőgép-hordozó 40 repülőgéppel), 4000 emberrel. Anglia már a háború kezdete óta itt állomásoztatta az Armilla-őrjáratot (két fregatt, egy romboló, egy üzemanyagtöltő hajó), de most ide irányították a Tupperware egységet is (négy aknakutató, három kísérő hajó). Más országok, köztük a Szovjetunió hajóival együtt, hetvennél több nem térségbeli hajó volt már ekkor itt.²²

A térség ingatag helyzetére az sem hatott stabilizálóan, hogy a konvojokat kísérő amerikai hadihajók maguk szabták meg a feltételeket, s nyílt rádiócsatornákon állandóan közölték, hogy milyen távolságon belülre nem engednek hajót a konvojok közelébe.

Ilyen körülmények között szeptember-október folyamán amerikai-iráni tengeri incidensekre került sor, melyek során amerikai helikopterek elsüllyesztettek három iráni naszádot. Ezután átmenetileg enyhült az amerikai-iráni összecsapás veszélye. Irán ugyanis Kuvait felé fordult s október 22-ével kezdve, egyetlen hét alatt három iráni rakétatámadás is érte az országot. Teherán a „Selyemhernyó” típusú kínai rakétákkal (hátótávolsága 75 km) a Fao-félszigetről lőtte többek közt a „Tengeri sziget” olajterminált (az egyetlen, melyről a szupertankerekbe olajat lehetett átszivattyúzni) és egyéb célpontokat. Kuvait ellenlépésként Hawk lég-

védelmi rakétákat kezdett telepíteni a közeli Fajlaka-szigetre.²³

Végül október 26-án az USA kereskedelmi embargót rendel el Irán ellen, s feloldását az 598. számú határozat elfogadásához kötötte. Bár az Egyesült Államok által szorgalmazott teljes embargó gyakorlatilag megvalósíthatatlan volt, Iránt így is súlyosan érintette, ugyanis eddig az USA második legnagyobb olajszállítója volt (értéke meghaladta az évi fél milliárd dollárt).

A háború utolsó éve

Iránban egyre nehezebb volt a sorozás. 1987-ben 500 000 új katonát akartak beszorozni, de csak a felét sikerült kiállítaniuk. Ezért 1988. január 5-én 24 hónapról 28 hónapra emelték a katonai szolgálat idejét. Teherán állandó, de korlátozott nyomást fejtett ki az egész front mentén.²⁴ Ennek enyhítésére Irak felújította a városok elleni harcát (1987 január–februárban volt az utolsó ilyen párbaj).

1988. február 27-én iraki vadászbombázók támadták Teheránt, mire válaszul 28-án Bagdadban két iráni rakéta csapódott be. Bagdad február 29-én újabb fejezetét nyitotta meg a „városok háborújának”. Ezen a napon ugyanis Irak rakétákkal támadta Teheránt, majd később más városokat is (az iraki rakéták eddig nem érték el Teheránt, mivel hatótávolságuk 300 km volt, míg Teherán 500 km-re fekszik az iraki határtól). Az új iraki rakéták neve Husszein lett, a síták 3. imámja után. Teherán az iraki rakétatámadásokra nem a várt módon a nagy offenzíva megindításával válaszolt – így az iráni hadsereg ismét elvérzett volna, – mivel erre Teheránnak ekkor már nem volt fölösleges katonája, hanem szintén rakétákkal kezdte támadni Irakot. Az iraki rakétatámadásoknak a halottakon és az anyagi káron kívül annyi eredménye lett, hogy a megosztott teheráni vezetés ismét egységes lett.

1988 áprilisában a hosszú évek után végül is a frontokon is változás következett be. Az iraki csapatok támadásba lendültek, s az iráni hadsereg 1982 óta először szorult defenzívába. Az iraki csapatok visszafoglalták Faot, s visszavetették az ellenséget a Shatt-el-Arab túlsópartjára. Szintén áprilisban újabb amerikai–iráni incidensekre került sor. Amerikai hadihajók elpusztítottak két iráni olajplatformot, elsüllyesztettek vagy megromgáltak hat iráni hajót, az irániak pedig lelőttek egy amerikai helikoptert. 1988 májusa és júniusa folyamán újabb vereségek érték az iráni hadsereget. Kiszorultak a Baszratól keletre fekvő mocsarokból, majd a Madzsun szigeteket is elvesztették. Júliusban északon is támadásba lendültek az iraki egységek, és Teherán kénytelen volt visszavonulni az összes elfoglalt iraki területről.²⁵

1988. július 3-án az amerikai Vincennes hadihajó tévedésből lelőtte az Öböl fölött repülő iráni Airbus utasszállító repülőgépet – mely támadásnak 290 személy esett áldozatul –²⁶, majd július 18-án Irán váratlanul elfogadta a Biztonsági Tanács 598. számú fegyverszüneti határozatát. De ennek ellenére Bagdad mozgósított, és átfogó támadásra készült, Irán pedig megpróbált ismét önkénteseket toborozni szétzilált frontvonalának stabilizálására.

Most Irak késlekedett a fegyverszünet elfogadásával s crejét fitogtatva csapatai iráni területre hatoltak be (Iraknak ekkor már lényegesen több embere volt fegyverben, mint a háromszor akkora lakosságú Iránnak). Végül is a hadviselő felek kéthetes, külügyminiszeri szintű tárgyalásai augusztus 8-án a fegyverszünet kezdetének a megállapítására vezettek. A fegyverszünet 1988. augusztus 20-án kezdődött, de a hadműveleteket már ezelőtt abbahagyták. A béketárgyalások augusztus végén kezdődtek meg Genfben. A megegyezést a szomszédos államok, és az ENSZ segítette elő.

A háború végére az iraki hadsereg egyértelműen fölénybe került ellenfelével szemben, s a térség vezető katonai hatalma lett. Ennek azonban súlyos ára volt. Bár Irakot szövetségesei (főleg Kuvait és Szaúd-Arábia) jelentős anyagi támogatásban részesítették – becslések szerint 180 milliárd dollár értékben²⁷ –, a háború végére így is, mintegy 60 milliárd dollárnyi adósságot halmozott fel.²⁸

Irán helyzete a háború alatt jóval nehezebb volt. Fegyvert jószerével csak a fekete piacon tudott vásárolni, természetesen jóval drágábban.²⁹ A háborúhoz szükséges összegeket javarészt saját maga préselte ki a gazdaságából. Hiteleket nemigen vett fel, így adóssága csak kb. 5 milliárd dollárt tett ki, viszont a hazai ellátás tönkrement, a legfontosabb cikket jegyre adták, és 70%-os volt az infláció.³⁰ Iránnak a háborús kiadások évente 8-9 milliárd dollárjába kerültek.³¹ Nemzetközileg szinte teljesen elszigetelődött, csupán Szíria és Líbia volt vele jó kapcsolatban. A háború utolsó évében látványosan jelentkező katonai gyengeség mellett a gazdasági bajok, és a nemzetközi elszigeteltség volt az, ami végül is a tűzszünet elfogadására készítette Iránt.

A háborúban a becsült összes veszteség a harcok során mintegy 200 000 iraki, és 300 000 iráni halott, és 600 000 iráni, és 400 000 iraki sebesült. Ezek a számok ugyan kisebbek, mint az egyes offenzívák végén közzétett becslések eredményei, de így is mutatják, hogy ez volt az egyik legvéresebb háború a második világháború óta.

A kurdok

Az irak–iráni háborúval párhuzamosan egy másik háború is folyt a térségben. Ezt a háborút az iraki és az iráni hadseregek vívták a kurd felkelők ellen. Mindkét államban

jelentős kurd kisebbség él. Irakban a lakosság 23%-át, Iránban 10%-át adják.

1979-ben Iránban a sah bukása lehetőséget kínált a kurdoknak, hogy autonómiát követeljenek, a kurd vezetés azonban megosztott volt. A következő hónapokban tárgyalások és fegyveres összecsapások zajlottak a felek között. Végül '79 júliusában az iráni hadsereg elfoglalta Mahabad és Sardash városát, de a kurdok ennek ellenére nem szenvedtek döntő vereséget, és hamarosan hozzákezdtek területeik visszafoglalásához. Az irak–iráni háború kezdetére így mintegy 192 000 km² volt a kezükben Irán területéből.

Irakban a hatvanas évek óta folyamatosan háború dúlt a hadsereg és a kurdok között, melyben körülbelül 300 000 ember vesztette el az otthonát, és 60 000-en meghaltak vagy megsebesültek. Végül 1970 márciusában Bagdad békét kötött a kurdokkal. A nyugalom nem tartott sokáig. 1974-ben a kurdok iráni támogatással újrakezdték a harcot, s e harcok intenzitása egyre fokozódott. A teheráni vezetés az algíri egyezményben viszont megvonta támogatását az iraki kurdoktól, így a felkelés hamarosan összomlott. A felkelés eredményeként 600 000 ember elvesztette otthonát, 50 000-en pedig meghaltak és megsebesültek. A kurdokat az iraki vezetés ezután „mintafalvakba” telepítette át.

Az irak–iráni háború újra lehetőséget adott arra, hogy a kurdok független enklávé alakítsanak ki, ám a határ két oldalán élő kurdok nem tudtak megegyezni. Az Irán területén élő kurdok nem tudták kihasználni az 1980-as iraki támadást, s Iránban 1984-re gyakorlatilag felszámolták a kurdok ellenőrzte területeket. E harcokban becslések szerint 27 000 kurd vesztette életét, de ebből csak 2500 volt a katona. A kurdok területeik elvesztése után a speciális éjszakai rajtaütésekre tértek át.

Az iraki kurdok sikeresebbek voltak. A háború alatt a Kurd Demokrata Párt és a Kurdisztáni Hazafias Unió egységei megbénították az iraki hadsereg egynegyedét, és megakadályozták az iraki csapatok sötétedés utáni mozgását. A háború után viszont az iraki csapatok jószerevével kiűzték a kurd erőket iraki Kurdisztánból. Sikereik titka a gáz, a bombázás, és az a fenyegetés volt, hogy mindenkit agyonlőnek, akit tiltott területen találnak. Még a háború alatt 1988. március 16-án a főként kurdok lakta Halabja városát vegyi fegyverekkel megtámadták s a támadás során 6350 embert – javarészt polgári személyt – öltek meg. 1988. augusztus végére több mint 3000 falut töröltek el a föld színéről az iraki csapatok. Több mint 60 000-en menekültek Törökországba és ugyanannyian Iránba. A kurd kérdést tehát a háború végére látszólag mindkét fél „megoldotta”.

A háború mint üzlet

A két szenvedő fél kivételével minden fegyverszállító országnak jó üzlet volt a háború. A háború alatt mintegy 50 állam szállított fegyvert a két államnak. Kína például a T-69-es harckocsijából több száz darabot adott el Iraknak, míg Iránnak több mint ezer darabot szállított, de adott el Kína Iránnak F-5, F-6, F-7 típusú harci repülőgépeket is. A francia Mirage F.1 típusú repülőgépeknek Irak volt a legnagyobb külföldi megrendelője, s a 100 darabon felüli megrendelés különböző változatokból állt. Vásárolta és használta Irak a szintén francia AM.39 Exocet hajó elleni rakétákat is. Sőt a franciák, amíg nem tudták szállítani a Mirage F.1-et, kölcsönadták az iraki légierőnek öt darab Super Etendard típusú repülőjüket, amikkel Irak megkezdhetette a tankhajók

elleni háborúját 1984-ben. A Szovjetunió természetesen szintén nem maradt ki a fegyverszállításokból. Az Egyesült Államok és Izrael pedig a vele ellenséges viszonyban lévő Iránnak szállított titokban fegyvert.

Felhasznált irodalom

BOKOR IMRE – PAPP IVÁN – VÁRHEGYI ISTVÁN: *Elektronikus hadviselés*. Budapest, 1992, Műszaki Könyvkiadó

MILLER, DAVID: *Korszerű harckocsik és harcjárművek*. Budapest, 1994, Kossuth Könyvkiadó.

Etnikumok Enciklopédiája. Budapest, 1993, Kossuth Könyvkiadó.

D. HORVÁTH PÁL – TÖRÖK LÁSZLÓ: *Olaj és háború*. Budapest, 1986, Zrínyi Katonai Kiadó.

SPICK, MIKE – RIPLEY, TIM: *Korszerű harci repülőgépek*. Budapest, 1993, Kossuth Könyvkiadó.

Officina Világévkönyv. 94/95.

IVANYENKO, VLAGYIMIR: *Iszlám, hadsereg, politika*. Budapest, 1985, Zrínyi Katonai Kiadó.

Jegyzetek

¹ Hajnal 6. *Magyarország*, 1984/10. 7.

² Uo. 7.

³ RÉTI ERVIN: Csöbörből Öbölbe. *Magyarország*, 1984/22. 8.

⁴ Egyedül nem megy?! *HVG*, 1986/27. 14-15.

⁵ GÖMÖRI ENDRE: Az Öböl. *Magyarország*, 1987/33. 5.

⁶ Lélegzetvétel? *Magyarország*, 1984/26. 10.

⁷ A tüzérség márciusa. *Magyarország*, 1985/13. 9.

⁸ Uo. 9.

⁹ Öböl háború. *Magyarország*, 1985/23. 9.

- 10 A tüzéség márciusa. *Magyarország*, 1985/13. 9.
- 11 Öböl háború. *Magyarország*, 1985/23. 9.
- 12 RÉTI ERVIN: Hatodik esztendő. *Magyarország*, 1985/38. 7.
- 13 A határ. *Magyarország*, 1986/8. 8.
- 14 MAKAI GYÖRGY: Kallódó évek. *Magyarország*, 1986/33. 7.
- 15 Uo. 7.
- 16 MAKAI GYÖRGY: Párhuzam. *Magyarország*, 1987/22. 10.
- 17 Kerbala-sorszámok. *Magyarország*, 1987/5. 7.
- 18 ESZES TIBOR: Kockázatnövekedés. *Magyarország*, 1987/30. 9.
- 19 MAKAI GYÖRGY: Kis igazságok. *Magyarország*, 1987/39. 4.
- 20 VÁRAI GYÖNGYI: Öbölálmok. *Magyarország*, 1987/13. 11.
- 21 MAKAI GYÖRGY: Tervek és tények. *Magyarország*, 1988/6. 7.
- 22 MAKAI GYÖRGY: Kis igazságok. *Magyarország*, 1987/39. 4.
- 23 MAKAI GYÖRGY: Megkötött kezek. *Magyarország*, 1987/45. 9.
- 24 MAKAI GYÖRGY: Rakéták a városokra. *Magyarország*, 1988/12. 8.
- 25 MAKAI GYÖRGY: Holtpont után. *Magyarország*, 1988/34. 5.
- 26 VÁRKONYI TIBOR: Diplomáciai aknamező. *Magyarország*, 1988/31. 8.
- 27 RÉTI ERVIN: Látótávolság. *Magyarország*, 1987/36. 5.
- 28 Ugrásra készen. *HVG*, 1988/30. 10.
- 29 MÉSZÁROS GYÖRGY: Ki bírja tovább? *HVG*, 1986/50. 12-13.
- 30 Számháború. *HVG*, 1988/35. 15-16.
- 31 Egyedül nem megy?! *HVG*, 1986/27. 14-15.

Térképek jegyzéke

1. MAKAI GYÖRGY: Délibáb. *Magyarország*, 1988/40. 10.
2. IVANYENKO: i. m. 67.

